

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110,
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНИШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. д-р ІВАН ОГІГНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1-60 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ: В ЄВРОПІ
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО.
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК V.

ВЕРЕСЕНЬ—ЖОВТЕНЬ 1937 РОКУ

ЧИСЛО 9-10 (57-58).

Українська церковна термінологія в мові польській.

В українській Церкві в Польщі, особливо в православній, дуже часто доводиться вживати церковних термінів, пишучи польською мовою. Багато православного духовенства, не маючи ніяких вказівок у цій справі, пішли найлегшою дорогою, — почали свої церковні терміни заміняти відповідними польськими; таким чином появилися в православній церковній житті часті вирази: metropolita, arcybiskup, biskup, kanonik, infułat, ksiądz, psalmista, klasztor, kościół, kościelny, Jerzy, Andrzej, Bazyli й сотні т. ін.

Безумовно, це річ ненормальна, — мусямо триматися якоїсь системи, коли не хочемо дочекатися хаосу в уживанні церковної термінології навіть своєю мовою. Церква українська цілі віки вже й до нашого часу жила в Польщі, і віками виробила свою певну сталу систему: пи-

шучи чи говорячи по-польському, вживати свої власної церковної термінології, а не термінології польської. Тисячі найрізніших документів, писаних по-польському, з життя нашої Церкви в Польщі до її поділу підтверджують нашу думку.

Щоб показати, якої саме церковної термінології вживано в нашій церкві в минулих віках, подаю тут деякі виписки з „Архивъ Юго-Западной Россіи“ ч. I т. X, Київ, 1904 р., — тут я переглянув документи, писані польською мовою, головню від королів польських, за XV-XVII віки; частину документів писали наші архіереї, брадтва, монастирі і ін. Терміни подаю в азбучнім кирилівським порядку, а цифра показує сторінку X тому „Архива“. Подаю терміни стародавнім польським правописом, як маємо в оригіналі.

akafisty 240
antimins 241
apparat 272, aparaty 236, cer-
kiewne aparata i inne orna-
menta 321.
archimandryt 339.
archimandriczego 198.
archimandryta 339. 340. 380. 404,
-tam 328.
archiepiskop 65. 66, archiepisko-
pa 230. 291.
Bohdan 499.
bractwo 344. 348.
Wasili 499.
wielebnego w Bogu ojca episko-
pa 217, Wielebny ojciec Hedeon,
władyka nasz Lwowski 65, Wie-

lebneho archiepiskopa 84, Wie-
lebneho episkopa 329. 183, Wie-
lebneho metropolity 352, Wie-
lebny metropolitom 353, Wie-
lebny episkop 380. 381. 393. 352.
470, Wielebny ihumen 127, Wie-
lebny ojciec 319.
wieczernię spiewano 66.
władyka 41. 378. 379, Władyka
Łucki 381, Wielebnym w Bogu
ojcu władyką Lwowskim 319.
władyczym 198, władyczą 320.
władycstwo Lwowskie 128. 183.
200. 202. 329, Władycstwo Lwow-
skie, Halickie i Kamienieckie
320.
wozduchi 237.

Halickie 321, Halickiego 378, Ha-
lickiemu 378.
Hedeon 65.
Hryhory 375. 376. 499.
diecezii 467, dycezyey 2 0, do
diecezey episkopiej Lwowskiej
324, w dieczyi Lwowskiej 319.
Dorowteja 378.
duchowneństwo 292. 341.
duchownego i świeckiego stanu 320.
dyakon 380.
dyakonskiego 236.
Ewangelia 238.
episkop 341. 371. 380. 381. 497.
498, episkopa 216. 324. 341. 350,
episkopowi 325. 326. 347, episkop
Lwowski 185.

episkopatu 210.
 episkopja 380. 381, electa na episkopiją 211. 326; episkopiej Lwowskiej 319.
 episkopski urząd 211, episkopskiego 324, episkopską 185, episkopskich 339.
 epitrachil 236. 237
 Iwan 451, Iwana 451.
 Ihnat 375.
 ihumen 65. 66. 380. 498.
 katedra 324. 380, katedrami 353, przy cerkwi katedralnej 350.
 kielich 238. 272.
 kłobuk 273, kłobuk 240.
 lichtar 238.
 Łukasz 499.
 manastyrz 66. 67, manasterz 66.
 mantia 272.
 metropolia, metropolii 353.
 metropolit 119. 204, oiciec metropolit 498, od metropolittha 41.
 mitra 236.
 Mohyla Piotr 340.
 monaster 381, monastera 343, z monasterem 187. 348, monasterom 319, w monasterze 340, monasterami 202. 319. 320. 353, monasterach 200.

Як бачимо, встаровину, пишучи польському, українці вживали церковної термінології в своїй формі й писали: серква або серкiew, але ніколи не писали коściół; так само постійно писали серкiewny, а не kościelny. Ніколи не стрічаємо встаровину слова ksiądz в приложенні до українського священика, а тільки ojciec (часто pop, і це слово давнину зовсім не мало образливого значення). Титулом наших архієреїв постійно було władyka, а ближчі назви брєніли: episkop, archiepiskop.

Стара українська термінологія міцно закріпилася в польській літературі й встаровину мала своє ясно окреслене значення. Самі поляки вживали, коли писали про нашу церкву, нашої термінології. Про це цікаві відомості подає нам „Słownik języka polskiego“ S. Linde, вид. 1854 р. В Словнику цим маємо багато слів з церковної української термінології в старій формі. Ось хоч трохи прикладів звідси:

Archimandryta — przełożony klasztoru greckiego; archimandrycki.

Archimandrystwo — opactwo.

Cerkiew, cerkiewny — 1. kościół szczególnie greckiego obrządku, 2. kościół. Jan Kochanowski w Psalterzu: Abym cię Boże mógł sławić w cerkwi twojej wybranej.

monasterskie 498, monasterski 340.
 nabożenstwo 188.
 nabożnym archimandrytom 352.
 namiestnik 138. 380.
 narakwice 235. 272.
 obraz, obrazów 237.
 ojciec archimandryta 339. 340, ojcu archimandrycie 339, ojcem archimandrytą 339, oiciec władyka 66, oiciec episkop 340, ojcem episkopem 339, oiciec archiepiskop 499, ojca metropolity 67. 497.
 omofor 236.
 orar 237.
 palica 236. 237.
 parachianom 352.
 pasków kapłańskich 237.
 pasterza 67.
 patriarchy 65.
 pop 41, popa 451, popami 200.
 popowstwo 451.
 przewielebny: iasnie przewielebnych metropolitow i episkopow 184.
 Prokop 376.
 protopop 127. 380, protopopom 352.
 rasa 239. 273.
 ryzy 236.
 sakos 236.
 Semen 499.
 swieszczenyk 205, swieszczennikami 214.
 Służby Bożej 286.
 stawropigia cerkwi Lwowskiej 184.
 stychar 237. 272, stycharów 237.
 Synod pewny aby był każdego roku, według canonow 498.
 szpital 348.
 Teodor 499.
 felon 237, felonów 237.
 chustek 237.
 cerkwa 378-379, cerkiew 316, cerkiew bracka 497, do cerkwie 66, od cerkwie 185, cerkwi 187. 343. 344, w cerkwi 324, cerkwiemi 353, z cerkwiemi katedralnemi 200. 200.
 cerkiewne dobra 320, cerkiewne apparatusa i inne ornamenta 321, cerkiewne bractwo 497, bractwo cerkiewne 497, cerkiewny 138, cerkiewnych 198. 323.
 czernca 67, czernców 199, czerncom 319, czerncami 214. 319. 498, czerncach 291.

Episkop — biskup greckiego obrządku.

Episkopia, episkopstwo — biskupstwo greckie.

Władyka — władca, lecz szczególnie wladajacy cerkwią, biskup grecki.

Władycтво — urząd władyki, cf. biskupstwo.

Władyczы, władycki — od wladyka lub wladycтва.

Хресні ймення встаровину писали або в їх церковній формі, або в формі живій народній: Wasyl, Hryhoryi, Iwan, Ihnat, Łukasz, Prokop, Semen і т. ін. Правда, при писанні по-польському часто хресні ймення полонізували вже й удавнину.

Отож, на основі вищесказаного, щоб запровадити певну єдність, краще було б держатися нам своєї віковичної традиції, й назви церковної термінології, а саме: назви церковної влади, церковних установ, свят, одєжі й речей церковних, а також хресні ймення вживати в їх традиційній українській формі.

Але виникає тут одне ускладнення. До XIX століття православне населення в Речіпосполитій Польській не знало російської вимови церковних текстів і церковної термінології, і все вимовляло згідно з своєю традиційною віковичною вимовою, переважно українською, частинно — білоруською. Але в XIX ст.

урядовими розпорядженнями занесено до цього народу й другу вимову, вимову російську (окрім церкви уніятської, де позсталася стара українська вимова). От через це в теперішній час маємо три вимови церковних текстів, а тим самим і церковної термінології, — українську, білоруську й російську (білоруська частіш наближається до російської):

д.-сл. букви	Українська вимова:	Російська вимова:	Білоруська вимова:
и, і, у	у (але на початку слів і по голосній через і)	і	і
е	е (але на початку слів і по голосній через je)	je	je
і	і	je	je
г	h	g	h
з	z	z	z
ш	o	o	o
а	ja	ja	ja
Ѡ	f, t	f	f, t
Григорій	Hryhoryj	Grigorij	Hrihorij
Глеб	Hlib	Gleb	Hleb
Мілетій	Meletyj	Mieletij	Mieletij
митрополіт	mytropoljt	mitropolit	mitropolit
рїза	ryza	riza	riza
Василій	Wasyluj	Wasilij	Wasilij
Герасім	Herasym	Gierasim	Hierasim
Віра	Wira	Wiera	Wiera

Неонїла	Neonyła	Nieoniła	Nieoniła
трієннік	trebnyk	triebniik	triebniik
трапїза	trapeza	trapieza	trapieza

На закінченні спинюся ще над вимовою деяких грецьких букв у нашій українській церковній термінології. Справа в тім, що від найдавніших часів знаємо дві вимови грецького тексту: Бразмову (римо-католицьку) і Рейхлінову (грецьку). В нашій церковній літературі ще з самого початку її ми вживали новогрецької вимови, а не вимови римської, і через це й тепер мусимо вживати постійно тільки вимови своєї традиційної, а саме:

грецьке:	вимова україн.:	вимова римська:
η	y, i	e
β	w	b
амїнь	amiń	amen
аллабїа	alyłuja	aleluja
псалтїрх	psaltyr	psalterz
амбон	amwon	ambona
митрополїт	mytropoljt	metropolita
Бетлїем	Wyflejem	Betlehem
Ірїна	Iryna	Irena

Оце найголовніші засади того, як писати нашу церковну термінологію латинськими буквами. Багато священників запитували мене про це, і замість відповіді подаю про це коротку статейку.

Іван Огієнко.

Рідна мова.

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не сердешко,
Але камінь має.

Високопреподобні Отці та Високоповажані Пані і Панове! Відколи знаю цього віршика, часто його повторюю, і прийшла вкінці до переконання, що якраз тепер, тут у Канаді, наш український народ — хоч, слава Богу, не ввесь — супроти тієї святої правди, у тім віршику замкненої, сильно грішить!

Дивлячись на такий, з погляду знань української мови, сумний стан нашої української молоді в Канаді, я поставила, хоч може невдало, висловитися. Прощу з нагоди сьогоднішньої врочистості дозволити мені в цій справі кілька хвилин часу.

Не серце, говорить автор згаданого віршику, а камінь у грудях у людини,

що не шанув одного з найцінніших дарів Божих, — дару мови.

Не серце, а камінь у грудях людини, що не шанув рідної мови, що забуває ту рідну мову, „якою вчила нас усіх ненька говорити, ненька наша мила“.

Кого історія називає соромним іменем перевертня, ренегата, зрадника, як не людину, що стидається рідної мови, що цурається її, що переходить у чужий табір!

Рідна мова — це найбільший народний скарб, це найкращий національний одяг.

Всі свідомі народи рідну мову беруть, як один із найцінніших національних скарбів. А людей, що розвивали рідну мову, що її творили, що писали рідною мовою, оточувано найбільшою пошаною. Імена таких увіковічуються безсмертною пам'яттю.

Значення рідної мови для розвитку

наро́ду розуміють майже всі наро́ди, тільки нам, українцям, головню українській молоді, тут у Канаді, в тій прибраній нашій вітчизні, раз-у-раз ту правду треба пригадувати. Навіть інтелігентні українські одиниці часто проти цієї правди грішать. Буває, що деякі батьки-українці не то не вчать своїх дітей рідної мови, але самі причина того, що їхні діти не вміють рідної мови. І не тільки не вміють, але погорджують нею!

Прошу! Візьмім, наприклад, хоча б так загально всім нам знаний факт, — перемінювання власних імен та прізвищ. Наскільки всім нам відомо, то в цій вільній країні вільно кожному, чи то наро́дові, чи поодинокій людині, називати себе так, як диктують йому його рідна мова та рідні звичаї, то чого ж українцеві так дуже імпонує чужа назва, чуже ім'я, чуже прізвище, чужа мова, тоді коли повинна бути вживана рідна?

Людина культурна любить і шанує рідну мову. Українець, що його серце ще не перемінилося в камінь, у холодну брилу, любить і шанує рідну мову, а хто не любить і не шанує рідної мови, то чи можна його назвати українцем? Хіба ні!

Річ прегарна, коли ми говоримо багатьма різними мовами. Що більше мов знаємо, то краще для нас. Але дуже сумна річ, коли чужою мовою говориться, а рідної не знається. Така людина, скоріш чи пізніш пропаща для свого наро́ду. А так не сміє бути. Наш найбільший поет, Шевченко сказав: „І чужого научайтесь, свого не цурайтесь!“

Тому один із найбільших наших обов'язків перед своїм народом — це обов'язок говорити рідною мовою, вчитись її, читати, співати та писати в рідній мові.

Українська мова — одна з найкращих мов світу. Так кажуть учені знавці — філологи.

І щодо багатства українська мова є одна з найбагатіших. А що там за різноманітність, який численний добір і тих самих слів!

Українську мову може не любити тільки той, що її не знає, а не знає її той, що її не любить.

Отже, найпершим нашим обов'язком є говорити рідною мовою, але й не меншим обов'язком українця є вчитись рідної мови, бо не вистачить те, що навчила нас ненька, батько, брат, сестричка, — треба вчитись рідної мови! Такий уже в світі закон, що всього, крім зла, кожний чоловік повинен учитись.

І вкінці мушу ще сказати, звернути увагу, що час би вже нам, канадійським українцям, узятися за перо, — писати в рідній мові. Наші старокравці дописувачі не занадто строго скритикують наші дописи, наші книжки. Не лякайтесь невдачі, а беріться до діла, — до писання в рідній мові. А стала пильна праця завжди увінчається успіхом.

„Учіться, брати мої, думайте, читайте...“

Отже, — вчімся, думаймо, читаймо та пишім у рідній мові! А Бог, бачучи наші змагання й труди, напевно поблагословить. А без благословення Божого нічого доброго бути не може. Отже, воля й доля неньки України залежить від Бога й наших змагань.

Мово рідна, слово рідне,
Вже вас не забуду, —
Любити вас, шанувати,
Поки життя, буду!

Ріджайна, Саск.

Анна Пукіш.

За промову, яку подаємо, панна Пукіш виграла нагороду й пугар під час змагу бесідників на з'їзді БУК-а в Саскатуні, Саскечеван, Канада, в 1936 році. Передруковуємо в „Америки“ (Філадельфія) за 27. II. 1937. Чому авторка зовсім не згадала про працю „Рідної Мови“?

Складня української мови.

II. Частини речення пояснювальні.

3. Прикладка (апозидія).

Ол. Потебня в своїй праці: „Изъ записокъ по русской грамматикѣ“ т. I-II, а особливо в т. III переконливо показав

і сотнями прикладів удowodнив, що в початковій людській мові іменник-субстанція й його прикметник-назва якости не розрізнялися, злиті були в однім сло-

ві, а їх вирішення настало тільки з бігом часу. Звідси ставало ясным, чому йменники мають таку велику атрибутивність. „Атрибутивність существительного должна увеличиваться по направлению къ древности“, твердить Потебня (III 131), і силою прикладів переконливо це доводить. Атрибутивність іменника в живій українській мові надзвичайно сильна, і такі сполучення, як: мед-липець, хлопці-молодці, вітер-суховій, овес-самосій, парубок-зайда, сестра-жалібниця, баба-шептуха, жінка-цокотуха, м'ясо-свинина і сотні т. ін. у нас звичайні, а всі ці вирази не трудно обернути й на звичайні прикметникові атрибути: липневий мед, молоді хлопці і т. ін.

Слово, скажемо, *хъщникъ* зпочатку було йменником і прикметником, і тільки пізніше закінчення -икъ витворило з нього окремого йменника; але в силі виразів, таких, як: *человѣкъ грѣшникъ, вѣлкъ хъщникъ, мжжь борць* і т. ін. в другому слові по йменнику ще зовсім ясна й свіжа його атрибутивність. Таким чином на вираз: чоловік грішний, зам. чоловік грішний, треба дивитися, як на вираз архаїчніший, як на вираз ще початкового людського мислення.

Ось через це форми: „*грішний чоловік*“ і „*чоловік грішний*“ дуже близькі до себе; тут *грішний* і *грішник* — атрибути до слова *чоловік* (наше людина). Різниця між цими формами головню в тім, що атрибут-прикметник сильніше зливається зо своїм іменником, як означення його якості, тоді як при атрибуті-йменнику кожний іменник має свою якість, хоч і близьку. Прикметникове пояснення (атрибут), висловлене іменником і поставлене в тім самім відмінку, що й керівне слово, зветься *прикладка* (апозиція). Так само, як і прикметниковий атрибут, атрибут іменниковий (цебто *прикладка*) відповідає на питання *який*, напр.: Жив у Києві в неволі ханський син, малий хлопчина, М. Вороний. Тут „малий хлопчина“ пояснює йменника „син“ і обидва стоять ув одному відмінку, — в назовному. *Прикладка* (переклад із лат. *appositio*) звичайно погоджується зо своїм керівним словом тільки в відмінку, а в роді й числі може не

погоджуватися, як форма самостійна. Значається *прикладку* або тільки одним словом — іменником, або цей іменник має й свій прикметниковий додаток; звичайно *прикладка* — це йменник, але не рідко може бути й прикметник, що заступає йменника; іменниковий займенник *прикладкою* ніколи не буває (Потебня I 104). Часом *прикладка* може бути не до йменника, але до його заступника — займенника.

Прикладка — надзвичайно стара форма, відома багатьом європейським мовам. Знають її навіть деякі мови неєвропейські, напр. семітські. Так, *прикладка* не рідка в мові давньоєврейській, напр. Псалом 60⁵:

הַשְׁקִיפוּ נָוּן תְּרִיעָה

hiš'kitanu jajin tar'elah — „напоїв нас вином-отрутою“, цебто: „напоїв нас отрутим вином“. Як бачимо, і в надзвичайно старій єврейській мові *прикладка* зовсім легко переходить на прикметника, як і в мові нашій.

Істотна відміна *прикладки-апозиції* від прикметникового пояснення-атрибута, як бачимо, не велика й сильно затирається, — більша різниця формальна. Апозиція показує якість іменника (субстанції) через порівняння з другим іменником, тоді як атрибут показує якість, приложу до йменника. Близькість апозиції до звичайного атрибута виявляється ще й у тім, що апозиційний стосунок так само, як і стосунок атрибутивний, дуже легко переходить на предикативний, напр.: „Пішов столяр Іван“ і „Іван столяр“, останнє — закінчене речення. *Прикладка* взагалі має помітну предикативну силу, чому, як показав те Потебня, вона легко переходить ув окреме закінчене речення (III 318-336).

Керівне слово, що має при собі *прикладку*, висловлюється іменником або словом з'іменникованим, цебто підмет, присудок, об'єкт і кличне слово можуть мати при собі апозицію. Щодо свого пнівного слова, то *прикладка* може бути по ньому, цебто постпозиційна, або перед ним, препозиційна. Постпозиційна *прикладка* самостійніша, вимовляється по певній павзі, але *прикладка* препо-

звичайна звичайно тісніше в'яжуться з своїм керівним словом.

Дехто з учених виділяють прикладку, як вставні чи кличні слова, поза речення, але, на мій погляд, тісний зв'язок прикладки з атрибутом і сама істота її говорять проти цього.

Прикладка — це дуже важливий спосіб прикрашувати нашу мову, чому її так часто вживають поети й добрі стилісти. Та й логічно прикладка глибше окреслює йменника, а тому являється ознакою розвиненого думання й небуденного стилю. Добрий поет завжди старанно пильнує давати гарні, небуденноскраві приклади, що роблять нашу мову яснішою й докладнішою, а до того й поетичною. На жаль, сучасна наша поезія взагалі відірвується від рідного джерела — народньої поезії, прив'язуючись до міста, а тому прикладка стала зовсім рідка в сучасних поетів.

Прикладка в українській мові, особливо поетичній, надзвичайно часта, — я не знаю іншої слов'янської мови, де б прикладка була така звичайна в мові. В цій відношенні українська мова серед мов світу стоїть на першому місці, даючи своїм поетам могутній поетичний засіб до рук.

Українські Думи, як твори чисто українського народнього духа, переповнені прикладками найрізнішого характеру. Мистецька стилістична вартість цих прикладок часто надзвичайно висока, чому й подаю тут більше прикладів із наших Дум (користуюсь львівським виданням Ф. Колесси 1920 р.). Стилiстично Думи сильно впливали як на письменників старших, так і молодших, через що в нашій поезії повно високовартісних прикладок. А взагалі народня українська поезія переповнена влучними прикладками.

Ось приклади з Дум: Не з горя-бiди скотiлося бенкети всчиняти 130, Вдово-небого 107, Чи не буду собі луччою доліщастя мати 71 і т. ін.

Ось приклади з Дум самих іменників з їх прикладками (цифра вгорі по цифрі показує, скільки раз на сторінці вжито цього виразу): Алкан-паша, Алкан-пашева, козаків бравославців-небувальців 125⁴. 126, вовки-сіроманці 127², вовці-

сіроманці 69. 70, води-погоди вижидає 69, Господа-Творця 113, гості-панове 113. 116, гріх-страм 116, ґрунта-худобу паювати 71, із день-години 129, дівка-бранка, дівко-наймичко 149, Дніпре-батьку 126, до Дніпра-Славути 126, к Дніпру-Слауті 85, друзі-молодці 134. 151², дуки-срібляники 148. 150. 151, Дунай-вода 126, жид-рандар 138³, жида-рандара 102. 138, 139, жида-рандарі 137³. 138. 139⁴. 140, жидів-рандарів 140³, жіночки-голубочки 156, звіру-птиці 67. 69. 112, по істині-правді 94, кайдани-залізо 65, каюк-лодка 86, кінву-чвертівку 149, козак-сердега 127, козаچه-сіромахо 154, корчмо-княгине 156, куми-побратими 116. 118, люлька-бурунька 127, ляхів-ворогів 127, Ляш-Бутурлак 79, мед-вино 102. 156, брали мито-промито 137, од неборака-старця 137, оковита-горілка 105. 140, оковиту-горілку 126. 148, оковитої-горілки 105, орли-чорнокрильці 69². 70. 121. 127, орлам-чорнокрильцям 121. 122, отаман-батько 134. 135³, отця-неньки 121, отця-паньматки 100, панами-башами 153², пані-ляшка 136, пани-молодці 127, панове-молодці 85. 125. 155, пили-тумани вставали 66, кайдани руки-ноги поз'їдали 64, ручками-пучками 113, у світлиці-кам'яниці 81, сіни-хату вимітати 115, до Січі-матери 127², слави-лицарства 147, слави-пам'яті 101. 122, статки-маєтки 63, стежки-доріжки 142, стрільці-булахівці 90, турки-яничари, до Царя-города 126, на Черкеню-долину 102⁴, на Черкеню-долину 102, по Черкені-долині 105, п'яного чола-меду наточила 149, шапка-бирка 148. 152 і ін. Вираз: „Йому здається, що його козак медом шклянкою, або горілки чаркою вітає“ 144², це: „меду шклянкою“, „горілки чаркою“.

В Думах часто знаходимо, крім звичайного сполучення двох іменників, ще й таке, що між іменником та прикладкою вставляються ще деякі слова, напр. злучники й ін. Це вже розбиття або й забуття звичайної форми. Так, звичайно маємо козак-нетяга, козака-нетяги 148, козаку-нетязі 150³. 152, козаків-нетяг 156, але вже маємо й: „козак, бідний нетяга“ 148. 150. 151, „козаку, бідному нетязі“ 148; огнем-мечем 77. 126 — і „не боїться ні огня, ні меча“ 152; отець-

мати 71 — і „буду отця та й матір шти-ти“ 94, „отця й неньку“ 121; сребро-злата 77. 86, срібла-злата 122, сребра-злата 126 — і „сребро і золото“ 125. 126. 140; тернами-байраками 123, терни-байраки 125, — і „із тернів із байраків“ 123; хліб-сіль 70. 113. 131, хліба-соли 95. 108. 147, — і „на хліб і на сіль за-завали“ 112; шлях-дорога 114² — і „шля-хи і дороги“ 126; бодай ти щастя-долі не мав 107 — і „щастя й долі собі не мала“ 73.

Ще ось такі, ще далі від звичайної форми відбігли, приклади з тих таки Дум: Біду та неволю приймати 81 (цеб-то: біду-неволю), жождав малую годинку, невелику частинку 125, у той час у годину 105² і т. ін.

Це панівні форми нашої прикладки. Ці прикладки Дум часто наслідують наші письменники, бажаючи поетичніше змалювати свою мову. Напр. В. Євти-мович у своїх споминах „Військо йде“, Л. 1937 р., на ст. 67-70 так наслідуює при-кладки Дум: „Москва військо козацьке підступом-зрадою скасувала, вольності-права предковичні потоптала, добра-ма-етки відняла-відібрала... й народ наш на невільництво-кріпацтво обернула“. Ще: від батька-неньки, чужі краї-народи руй-нували-плондрували, нашим потом-кро-в'ю під свою владу-панування підбивали, війну з німцями-австрійцями зачинати, гайвороння-круків годувати, братіка-мо-скаля воювати, жінок-діток покидати, про нашу волю-згоду не питає, власної сили-волі не маючи, волю-право дістати, ді-тям-внукам передати, запитаємо, панове-браття, поради-розради, жнива-урожай збирати, пригоди-напасті відстояти, за-ліза-криці на плуги-леміші маємо з до-статком і т. ін.

Прикладку в реченні ми завжди ви-мовляємо з помітно підкресленою ін-тонацією; сила цієї інтонації різна, в залежності від наближення прикладки до керівного йменника, а в залежності від цього ставимо й інші знаки роз-ділові.

Трудно підшукати основу, щоб за нею поділити прикладки нашої мови. Шах-матов ділить їх за значенням на чотири головні групи: 1. прикладки якості, 2.

ласкавості або докору, 3. родові озна-ки і 4. утотоження. Але ці групи зо-всім тісні для всіх типів прикладок, чому багато їх позістається поза цими гру-пами. Подаю тут інший поділ, — інто-наційно-значеневий, що назовні відбива-ється тим чи тим знаком розділовим, а це для нас важливе особливо з погляду педагогічного.

1. Прикладка висловлена одним сло-вом і зо своїм керівним іменником скла-дає дуже близьке одне розуміння. Цей тип прикладки дуже частий у живій на-родній мові, його люблять і письмен-ники. Така прикладка з'єднується зо своїм словом рискою, а при вимові за-тримує свій окремий наголос і підкреслю-ється незначною притишеною інтона-цією. Напр.: Мою душу самітну пожерла гадюка-нудьга, М. Вороний. Козаків-бра-тів з неволі визволяли, Кул. До раю-щастя чоловік узятий буде із недолі, Грінч. Бідна мати плаче ревно в скру-тощі-журбі, Стар. На вас, заваятті-юнаки, борці за щастя України, кладу найкра-щіі думки, мої сподіванки єдині, М. Стар. У Шевченка: Добре, батьку-отамане; Як ту воду, відром-цебром вино розли-вають; Журба в шинку мед-горілку по-ставцем кружляла.

Головною ознакою цього типу при-кладки, найчастіш — постпозиційної, е те, що вона значенево зливається зо своїм керівним словом ув одне спільне розуміння, що дуже добре зазначається рискою. Через цю велику близькість обох іменників часто не легко розрі-знити, де саме маємо прикладку; керу-ємся тим, що менше, родове поняття — це прикладка.

В живій народній мові до цієї групи належать іще цікаві приклади, коли за-мість прикметникового атрибута вжива-ється прикладки з виразним прикметни-ковим характером: Несе мене лиска по каменю-мосту, Рудч. І 27, Дев'ятого дня із неба води-погоди вижидав, Зап. о Ю. Р. І 38 і т. ін., цебто замість: по ка-мінному мосту, погожої води. А часом маємо тут сполучника: Ой у полі кри-ниченька і холодна вода Чуб. V. 285, цебто криниченька холодної води (див. Потебня III 179-183, 283). Пор. у Фран-

ка: Простий хрест, — в корі береза (простий березовий з корою хрест).

Коли ж однослівна прикладка, що стоїть по йменнику, просто пояснює йменника, то її беремо в коми: А вас, письменних, треба б бити, Шевч. 348. Що ж тепер я, сирота, діяти буду? Часом така прикладка приєднується словом як: Брата, як військового, забрали на війну.

Прикладка при об'єкті з приименником повторює його приименника: Забрали в Івана, в сироти, останню корову, — тут добре знати й підлеглість прикладки керівному йменникові.

2. Найбільшою поетичністю вирізняються ті прикладки, що складаються з декількох слів. Це той таки епітет, тільки висловлений іменником зо своїм прикметником; в реченні таку прикладку, якщо вона постпозиційна, цебто стоїть по керівному йменникові, виділюємо комами, а в вимові — виразною сильною інтонацією з двома павзаами (на місці ком). Це найвищий рід прикладки, і поети-стилісти пильнують частіш уживати його й давати найкращі зразки їх. Напр.: Шевченко: Заговорили так, що й німець не второпа, учитель великий; Нехай мати усміхнеться, заплакана мати; Оживе добра слава, слава України; І нам, синам, передали свої кайдани, свою славу; Дніпро, брат мій, висихає. Жив у Києві в неволі ханський син, малий хлопчина, М. Вор. Ти піди у землю руську, наших ворогів країну, М. Вор. Як її терпіти, долю цю важку, Грабов. Орися, дочка сотника Таволги, була вже не дитина, Кул. На кого ж я тебе лишу, сиротину нещасну, Коцюб. Він добрий, батько хресний, він її послухає, Коцюб.

Коли прикладка препозиційна, цебто стоїть перед керівним іменником, тоді вона зближується до звичайного атрибуту, а тому комою її не відділюємо: Дочка сотника Орися була вже не дитина. У Луцьку, славнім місті, зібрався люд увесь, Б. Грінч.; але: У славнім місті Луцьку зібрався люд увесь.

3. Часом прикладку зазначаємо ще більше підкресленою пониженою інтонацією й великою павзою перед нею, тоді її можна виділяти в реченні рискою, напр.: Сивий діду, — Дніпро, свої

води давно ти всі морю оддав! Дніпро — брат мій висихає, Шевч. (але можна й так: Дніпро, брат мій, висихає, — залежно від сили інтонації).

4. Прикладка часто може губити свою наближеність до йменника, й бути зовсім незалежною в реченні, як і кожний інший член. Це наші буденні прикладки, що вже не правлять за поетичний засіб, а тільки докладніш з'ясовують іменника; таких прикладок, як назов родових, уживаємо при назвах видових: географічних назвах, при зазначенні посад, чинів, імен по батькові, станів, занять, споріднення й т. ін., напр.: місто Київ, містечко Брусилів, річка Дніпро, гора Арарат, професор Іванів, горожанин Чайка і т. ін., — прикладками тут будуть: Київ, Брусилів, Дніпро, Арарат, Іванів і т. д., цебто вужчі, родові поняття, а за керівне слово правлять тут іменники ширшого, видового значення: місто, річка, гора й т. ін. Збіг двох іменників у цій групі такий сильний, що між ними ніякого розділового знака не ставимо. Мало того, часто й не легко окреслити, що саме вважати за прикладку, особливо в таких формах, як ім'я і прізвище: Іван Марків, — тут прикладкою буде — підкреслюючи ім'я *Іван* — слово *Марків*; але коли підкреслимо сильнішим наголосом прізвище, то за прикладку стане *Іван*.

Прикладка не є самостійний член речення, — вона залежить від свого керівного іменника. Ця залежність виявляється в тому, що прикладка звичайно згоджується з цим керівним іменником у відмінкові, а в роді й числі не конче; проте пор.: син-одинець, дочка-одиначка, хлопча-одинча. Але не рідкі випадки, коли прикладка не згоджується й у відмінку, напр. пан-отець, пан-отця, пан-отцем і т. ін. В давній мові прізвища часом були незмінні, часто не змінювалось слово *князь*, і т. ін. Коли прикладку приєднуємо словами на ймення, прізвищем, то ймення чи прізвище по них звичайно стоїть незмінно у назовному: По-знайомився з інженером, прізвищем Луців. Те ж маємо при множинних географічних назвах: Приїхав з міста Чернівці.

Література. А. Потебня: „Изъ записокъ“

I-II 99-104, III: Атрибутивність сущестительного 129-261, Несогласованіє приложенія въ падежѣ 262-277, Переходъ приложениій въ предложенія 318-336. Д. Овсянко-Куликовскій: Синтаксисъ 217-233, 20-21. А. Шахматовъ: Синтаксис I 21-22 (§ 21), 272-283. Н. К. Грунскій: Очерки по исторіи разработки синтаксиса I вып. 3 ст. 64-65, II 64. Буслеевъ: Истор. грамм. 235-241 § 240, § 125. Докучаевъ Т. В.: Что называется приложениемъ или аппози-

ціей, „Пед. Сб.“ 1891 р. т. II кн. 3 ст. 281-286. М. А. Тростниковъ: Приложение, „Пед. Сб.“ 1904. II. 2. 162-165, 1905. 12. 537-539. Б. Карскій: Бѣлоруссы, 1912, II. 3. 126-128. Пешковский: Русск. синт. 60-61. 163-164. 383-384. Е. Истрина: Синт. явленія, „Извѣстія“ 1919 р. XXIV. 2. 73. 145-147. Е. Карскій: Наблюденія, „Извѣстія“ 1929. II. 1. 43.

Іван Огієнко.

Характеристика стилю В. Стефаніка.

Порівняння й епітети, як артистичний засіб образности стилю Стефаніка.

I. Порівняння.¹

Поза кількома прикладами порівнянь зо світу абстрактного й конкретного, решта взята тільки зо світу змислового. Напр. (абстр.): Бо тіло все перебуде, потім нічого не пізнати, але сумління точить. Та то видко на дереві на такім великім, що змар досягає. Розколеш єго, а там сама червотина, червяка не видко, ніколи не вздрите, а сточене раз коло рау. То так сумління точить з рода в рід ст. 149, і: Котила си весна, як море, як потопа, ст. 188. Най тобі оца сина бая так потріскає, як мов серце, ст. 189. і т. д. Змислові, напр.: Дриботів (хлопець) ногами по грубій верстві пороку і лишав за собою маленькі сліди, як білі квіти ст. 12... А вікна вплач за ним, як маленькі діти, ст. 18. Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвостик 33. Зорі мерехтіли, як золоті чічки ст. 47. Хоч сонце, як рідна мама, розгрівало старі кости, ст. 66. У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла, ст. 75. І скавав з могили на могилу, як осінне перекотиполе 109. Вітер вив, як гнаний пес 141. Встає Франко з таким ясным чолом, як сонце... Трильовський в биндах, як дівка, ст. 200. Але ті наші, що пішли в чужу службу... ходять сараки, як песики, що їх гада пустив у чисте поле, 20. (Жінки) стояли, як з дуба витесані, ст. 217. і т. д. і т. д.

Стрічаються теж порівняння „контрастиві“, напр.: Ой, легко, як камінь гризти, ст. 18. Часто деякі з частей порівняння, а головню,

коли йде про предмет чи й цілий образ, з яким порівнюємо, виступають по кілька разів чи то в тому самому довкіллі, чи то в різних конфігураціях і кон-ситуаціях. Напр.: А ми (родичі) як щенята на них (дітей) дивимо си, ст. 16. Хлопці вже зважилися і підбігали, як щенюки ст. 52 ...А вони (діти), як щенята коло голої кістки, коло того хліба заходилися, ст. 74. Тай скавулите, як щенюки ст. 98. Ці брешу, як пес, ст. 8. Тай поховають нас, як псів 16. Бий, як пса від чужої хати 17. Уваліт му ноги, як псови 51. Вітер вив, як гнаний пес 141. А вони (думки), як пси скавулять коло голови 147. А світі дивлют си на псту хату, як голодні пси 186. А діти голюкают, як на пса 191. Так тьижко, як з каміне за той грейцір 20. Радним, як коли би камінь з серця впав 24. Сплю, як камінь 59. Чогось йому так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди 74. Дес умирають... а я, як отот твердий камінь, то го нікто не го-ден роздавити 70. (Мама) привязана чорним волоссям до чорної землі, як камінь 79. Лягли ви (слова, сміх, плач) на мене, як лягає чорне каміння зломаного хреста на могилу в чужині 83. Буду світ свій різбити, як камінь 84. Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду 89. В стайні запанував тяжкий відпочинок, що по утомі зораних ланів паде на стайню, як тяжкий камінь 134. Я подав си до порога, бом чув, що її очи віпали і покотили си, як мертве каміне по землі 190. Чоловік спить, як камінь 203. ...Та вода спливала, як з каміня 218.

¹ Див. РМ ч. 6 (54) ст. 247-250.

А шкода, шос уріс (син), як дуб 49. Голодняки падали, як дуби 130. Та вони (сини) були, як дуби кучеряві 189. Відпочиваю по дорозі, як дуб міцно закорінований у землі, а галузе під небесами, в школі 200. ...і побілів, як папір 133. ...бо то біленька кістка, як папір 157. ...а в третій щогорічна біла (солонина), як папір 114. ...та у білу полотно, як папір 203. Личко буде, як папірчик 63. Як стану, як глипну, то так мені весело, як мамі, що дивитися на свої діти 58. ...хоч сонце, як рідна мама, розгрівало старі кости 66. Сонце пестило його, як рідна мама 125. Ти (роса) так, як мама, що не дає (= боронить) своїх дітей 206. Він стидався, як дівчина 159. ...а там ззаду від дверей крикливий Трильовський, в биндах, як дівка 200. А вона (стара мати) вертає з ними (внуками) та радується, як дівка 207. ...то ми самі господарі гомоніли коло хати, як бжолі коло цвіту 199. ...а гудуть (внуки), як бжолі 207. Опівночі мужики, як бжолі матку, обступили нас 194. ...тай полетіти (чорт) з нею (бабою), як вітер 78. Я тут буду, як буйний вітер павувати 84, ...бо від жіночого стола надбіг плач, як вітер 92. ...то я вмюю брикати, як кінь 181. Кобисте не курили такі тютюни, бо я гину від них, та не ржали, як коні, бо я глухну 195. Іду ніби до дітей, стара напхала в торбу всілячини ...не жалув мене, сідає, як конє 200. Хлопці будуть, як лошачки, то перебігати діда, то лишати позаду 119. Отець парох, як лошак, побіг до хати, 191. Не хотілас іти на цу Канаду, то підемо світами і розвіємо си на старість, як лист тополи 91. Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листє 94. Катерина затряслася, як осиковий листок перед бурею 206. Якби взяв на долоню піре тай подув, то так пішло все 59. Здавалося, що ті очі (дитячі) важили би так, як олово, а решта тіла, якби не очі, то полетіла би з вітром, як піря 74. Я тих панів то вмюю ріхтувати, та таке легеньке, як піре, подуй — то воно полетіло 129. Дес воно ландає, дес воно нишпорит по дворі, як курка 62. Хатчина маленька, непоказна,

выглядала між другими хатами, якби хто пустив між громаду чорних птахів маленьку, кострубату курочку 131. Аді днинка, як золото 56. З цих дум вирвало його сонце, що зійшло, як золото 207. (Невістки) такі червоні, як калина 115. Вона дає тобі повну хату дітей і внуків, що регочут си, як срібні дзвінки, і червоніють, як калина 171.

Отже, як бачимо т. зв. *comparatum* виступає часто в тій самій мовній формі, але все чи в сполученні з іншим т. зв. *comparandum*, чи то зо зміненою основою порівняння, все в новому змісті й оформленні, а те все викликає в читача все нові, свіжі, легкі, а разом пластичні й природні образи, і саме в тому їх вага й вартість, як артистичного вислову, краса й сила.

Що ж автор порівнює? Повна відповідь на те питання вимагала б багато місця, коли б ми хотіли наводити всі приклади. Тут тільки коротко згадаємо, що автор послуговується порівняннями дуже часто. Нема сторінки, щоб не було їх кілька. Поза деякими буденними звичайними порівняннями його героїв-селян, узятих разом із їх сірою оплаканою буденщиною (напр.: Чмакає, як штири свині 43, А він такий зателепаній, як холера 43 і т. д.), стрічаються в Стефаніка порівняння наглядні, високо поетичні з глибоким артизмом. Напр.: Звізди мерехтіли, як золоті чічки на гладкім, залізім тоці 47. У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла 15. Лиш голубе небо морщиться, як голубе море 80. Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листє 94. Розпівалася (пісня) в його душі, як буря, розколисася, як мамине слово 108. Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує 108. Йшов, як тінь спорохнавілого дуба перед заходом сонця 109. І скакав з могили на могилу, як осіннє перекотиполе 109. (Невістки) такі чорнобриві, як гвоздики, такі червоні, як калина 115. Сонце пестило його, як рідна мама 125. Пшениці і житя, як золоті і срібні гаї, тай легким вітром до себе клонилися. По золоті і по сріблі плавали легенькі, чорні хмарки, як тонка шовкова сіль. Море

сонця у морі безмежних ланів. Земля під колоссям лящіла, співала, словами говорила 130. ...і котилася весна, як море, як потопа; та тогди, пташко, твій спів спливав у моє серце, як різка вода в новий збанок 188. Ти, Боже, поливаєш всю землю росою так, як ми росадник 206 і т. ін.

Якщо йде про граматично-формальну сторінку порівнянь Стефаника, то поза рідкими випадками механічного зіставлення (напр. діти — піна воді 1), поодинокі часті порівняння получені звичайно відповідними порівняльними злучниками, т. є.: як, як коли би, якби, так якби, так як коли, мов.

Щодо загальної характеристики Стефаникових порівнянь, то треба й тут підкреслити ту „двомовність“ Стефаника, яка не тільки виступає в його звуковій будові,¹ але теж сягає далі, в його літературні й артистично поетичні засоби слова. Справді, порівняння як героїв-селян, так і самого автора (в стилішому змислі), природні, безпосередні, взяті з дійсного життя, з природи й її явищ, але зате порівняння „самого автора“ більш артистичні, більш вишукані, повні поезії. А тоді, коли автор порівнює цілі образи до себе, — то являється перед нами мистцем слова.

¹ Порівн. „РМ“ за березень 1937 р.

II. Епітети.

Маломовність і ошадність Стефаникового слова не перемогла його поетичного хисту навіть в уживанні цілого ряду епітетів, що, як ті рожі, прикрашують його квітник слів. У нього сонечко: ясне 207, вічне 207, святе 39, 67, веселе 128, поле: пусте 14, чисте 201, цвітисте 81, синє 84, земля: сира 28, 98, рілля чорна 55. 108, світ бідний 27, 54, шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений 84, ніч: божа 26, сльози: білі 14, гарячі 82, жаль безсильний 13, хмара: чорна 27, червона 46, біла 80, вітер: легенький 40, 87, буйний 84, дорога: ясна, 107, далека 47, блискуча, гладка, сталава 119, стежки: біленькі, рівенькі 122, вузенькі 132, звір: люта 68, життя: сіре 70, ріка: блискуча 75, ворон: чорний 79, година: вечірня, чудна 80, небо: синє, голубе 172, сорочка: біленька 83, скиби: чорні 84, плуг: білий 84, стріла: золота 85, Господь: милосерний 89, неділя: світа (= свята) 93, весна: красна 124, 142, сон: солодкий 125, святий 206, жура: чорна 127, трави зелені, ліси сині, потоки білі 128, кінь вірний 204, ангел — дитинка Божа 68 і т. д.

Епітети заступлені звичайно прикметником, рідко іншою частиною мови.

Львів.

Іван Ковалик.

Лайка в українського народу.

Роман Уласа Самчука „Кулак“.

(Докінчення).

III.

Поза чортом в українських лайках дуже часто виступає домашня худобина, особливо дурніша чи брудніша, та гаддя. Поділ худобини на мудру й немудру, чисту й нечисту відомий із найдавнішого часу, і з того часу йде й лайка на неї, особливо ж на барана, осла, собаку, пса, свиню, суку й т. ін. Лайки ці повстали через порівняння (дурний, як баран > ти баран); з бігом часу порівняння забулося, а порівнювальні члени злилися в лайку. Але порівняння живі

тут ще й тепер, напр. у „Кулаці“ мавмо: Живеш, як баран 133. Ненавиджу вас, як гаддя 107. Губу, мов дихавична кобила, перевісив 93. Ти вперся, як осел 166.

Ось таким чином через порівняння повстали всі худобинні лайки. З таких лайок у „Кулаці“ знаходимо: З тобою говорити, все одно, що бегемота вчити азбуки 167. Розумна з нього була бестія 112. Гаде, крикнув 110. Якого гаспида мовчиш 39. Ііч, кордупель, розспівався 72. Який осел меле дурниці 273. Ех,

пика твоя осяляча 9. Добродійна осялятина 195. Згуки подібні до якогось виття; ніби пес, що вив на місяць 30. Що то значить, пся кров 104 (з польського: psia krew). Нап'вша, як свиня, та й морочиш голову 10. Вилушу до останнього всі твої ікла, як що не перестанеш свинити 158. Жаль собачому синові 5. Нажерся, сукин син 108. Якийсь то сукин син роздував це 41. Ні, сучий син, хроче 33. Ну й сучий син, отой Кравчук 45. Хто то, сучий син, пакостить 47. Він саме господарством, сучий син, завідував 63. Чи перестанеш ти, сучий сину 9. Сучого сина 197. Сучий пацюк 79. Маєте, сукини сини 104. Гарно, сукини сини 209. А вони, сукини сини, вже підвели 210. Видко хотіли в поле, сучі діти 95. Регочуться, сучі коти 17. Сучі коти 98. От сучі коти 148. Жвачна тварина 110. Мій лабятий приятелю 252. Тю, згинь і пропади 96 і т. ін.

Те, що лишається по дохлій тварині — стерво, віддавна найбільш бридке для людини, чому й стало за дуже поширену лайку: От стерво старе 45. Пронюхали, стерви 85. Крадуть, стерви 148. Ті стервиська цілий світ ограбували 51. Падлюки 122.

„Сволоч“, або по-західньоукраїнському „аволоч“, — це шкіра з гада, зо змії чи з вужа, що він її скидав (зволочує) весною, і якою чоловік віддавна бридиться, як і стервом. Ось через це „сволоч“ здавна стала словом лайливим, коли до неї прирівнювали людину. В „Кулаці“ читаємо: Таку сволоч на місці задуши й руки помий, щоб не смерділи 9. Реготить, сволоч 40. Падлюки, буржуазна сволоч 122. Чуйні, сволочі 6. А може лукавить, сволота 34.

Глибка віра в одухотвореність хвора б, віра в те, що їх можна наслати через прокляття, породили лайки на хвороби. Їх дуже багато. В „Кулаці“ маємо: Ніби їх трясця обтрясла 94. А бодай тобі трясця! 125. Щоб холера заціпила нарешті його огидну сплювачку 31. Холера знав, де отаке гноїще взялося 131. От і вискочить яка хвороба 10. Хай йому частець 54. А яке дороге, хай йому частець 210. Сам ти короста проклята 86. А, кажу, кольки в бік не хочеш 50. На,

щоб ти луснув, та замовкни 70. Очі його вилізли 82. Шкода, що не вилізло 71. Знай, кишки випушу 115. Гризи, бодай виломив усі твої зуби 43. Заціпни, Юдо 108. Вилушу всі до останнього твої ікла 158. Коли ви вже, Бог дасть, виадихасте 93.

Назва самої людини образливими й менниками звичайна в нашій лайці. Цей рід лайки також повстав через порівняння й дуже рясний, але подаю тільки те, що дав „Кулак“: Блазні нікчемні 106. Не бачити їй більше свого виплодка 33. Ось сатанинський виродок 195. Не дозволить якимсь мерзенним волоцюгам водити себе за ніс 239. Куди ти, замураане, прешся 9. Соціялістична матня 132. Хотілось накласти нахабі запотиличників 55. Тупий салдафон 15. Салдафон і тільки 18. Ти мені, скупію, гроша не даси 50. Кожний хам втручається 239. Такий от хлюст (= пройдисвіт) 60. Фертик, хлюст такий був 94. Кидається до мене якась чманá 96. Сестра приволокла з собою якогось шарпатюгу 139. Банда обідраних шарпатюг сельробівців 27. Ти зо всякою підозрілою шпаною тримавш 142.

Назва людини дурною, дурнем сильно поширена в Україні. Говориться це зовсім легко й спокійно в очі й позаочі. Дивно це, бо ж Євангелія від Матвія 5²² найвиразніш і сильно забороняє це: „А Я кажу вам, що кожний, хто гнів має на брата свого, підпадає він судові. А хто скаже на брата свого ледащо, підпадає верховному судові, а хто скаже „дурний“, підпадає гевнні огненній“. Думаю, що ця Євангельська правда не дійшла до народу тільки тому, що він чув її в церкві в занадто незрозумілій чужій формі: „Азь же глаголю вамъ, яко всякъ, гнѣвайся на брата своего всуе, повиненъ естъ суду. Иже бо аще речеть брату своему: рака, повиненъ естъ сонмищу, а иже речеть: уроде, повиненъ естъ гевннѣ огненнѣй“. Як бачимо, висока життєва мораль подана в такій чужій формі, що позісталась зовсім чужа для народу, а наслідок відомий: слово „дурний“ стало звичайним у народній мові. В „Кулаці“ читаємо: І який це дурень казав 42. Якийсь

дурень попався мій партнер 66. Це ти, дурень 70. Такий облуплений дурень 169. З-за якогось дурня 64. Такого дурня в цілій Європі не знайдеш 158. Так, так, дурню 107. Панують татари й дурні 273. Гнилі, беззубі дурні 273. Спитай таких дурнів, як сам 10. Ти дурний, мов малярська ковбаса 195. Хай найдуться дурніші 5. Такий саме дурний жидок 68. Політиком може бути кожний дурний Максим 68, Якогось дурного папірця підписати боїшся 64. Уявляв їх дурні очі 74. Що за дурні питання 171. Дурнізний літак 223. Наплював просто в його дурнувато-шире обличчя 43. Як то дурнувато все в житті 42. Ми ідіоти 132. З своєю ідіотською правдою перлися 107. Я намалював ідіотську піку 164.

Вульгарна назва деяких людських органів та частин тіла так само часто буває за лайку, напр.: Чого бали (= очі) витріщив 41. Закрий, кулацька морда 58. Морда, не піддавайся 71. У нас нічого піку гнути 79. Я намалював ідіотську піку 164. Треба заткнути писок тому осоружному апаратові 269. Щоб холера заціпила нарешті його огидну сплювачку (рота) 31. Закрий, кулацька морда, свою сплювачку 58. Я страшно хотів побити твою дзвінку сплювачку 70. На все їй плюють-розплюють 29. Я не бажав так харкати на себе 132.

„Дуля“ в багатьох народів являється оруддям образи, необхідним для зміцнення своєї лайки. В українців вона дуже часта, часом навіть при спокійній розмові: Дулю дістанете, й то кримську 45. Дай цигарку. — Дулю 69. Дулю їм покажи 94. І витиснеш дулю 159.

Лайка на жиди: Знає парх 129. Заціпни, Юдо 108. Не бажую шию гнути перед кожною смердячою головою з пейсом 132.

Накликання сил природи на ворога при лайці дуже часте: Бий його грім ясний 132. Хай мене святий грім розторощить 132. Грім нас розбий 132. Хай їм грім 159. Грім її бий на місці 266.

Лайку в матір навмисне позоставив я на кінець опису лайок, а то тому, що вона не часта в нас, і звичайно вживається при розпаленій безпосередній

лайці. Поширена така лайка серед багатьох народів Європи, а особливо серед народів сходу; в Україну цю лайку в матір занесли чи не татари. Правда, поширена традиція вперто зве її московською. У. Самчук не поберіг читачевого сумління й подав немало й лайок у матір. „На нього зо всіх сторін сипались матюки 31. Дубасить міцним матюком 37. Ломанову російщиною криє матом своєю корову“ 137.

Але це вступ. А ось і самі лайки: Ти, мати твоя 59. Що ж, здохла ваша мати, мене ображає 60. От тобі, розтаку твою, брат 54. Розійдись, таку та розтаку вашу 102. Ото різало його ма 48. Різало його ма, кажу 48. Кидай, кажу, стоболів твою ма 49. А сто болів у його ма 79. Але наші батьки, трясця ма (= батькам!), не дбали 48.

Усі вище подані в цій статті лайки звичайно супроводяться відповідною простацькою мовою, яку У. Самчук найдокладніш знає й густо її наводить у своїм романі. Простацьку мову Самчукову опишу іншим разом, а тут ще подам, що мова лайок звичайно супроводиться найрізнішими згїрдливими формами йменників. Так, у „Кулаці“ часто маємо форми на -йло, -ва, -ня, -ка, -йсько й т. ін. Напр.: Той твій купчило 155. Яке мурмило, а потрапив таки 32. З тебе, чудило, людина вийде 112. Якийсь чудило 212. Ей, братва 8. Братва розляглася 19. Не цурався блатної братви 50. Бабня зарєвла 44. За вами вся бабня побіжить 143. Теж бандитня 16. Порошинки боячні 102. Якої вошні викормив 45. Зникали в шлунках кістячні 84. Одна кулачня 80. Гине стільки кулачні 215. Кулачню оту 276. Чортова матросня 95. Розвішати матросню 96. Коней мушья гризе 47. Офіцерню підберить 99. Могузи сумлінного виробу павучні 79. Штовхнувши в шияку 41. Пужалнякою погнав кобил 48. Кладе йому на плече тяжезну ручищу 34 і т. ін.

Словами на -йсько переповнений роман, і вони надають тон і лайкам, і простацькій мові, напр.: Гулось, бідачисько 134. Вікниська широкі 19. Вітрисько шумить 9. Хмари розшпурляв вітрисько 17. Вусиська довезні 23. Конисько в мий

47. Насипав здоровий кошчисько вугля
67. Вернулися на своє кубловисько 77.
Потрясав кулачиськом й сичав 13. Куп-
чисько 35. 39. 61. Кепкування озлобле-
ного купчиська 32. Витягає кусисько
110. Зо дві дюжини людиськ 77. Ступав
репаними ножиськами 75. Очиськами клі-
пав 42. Розчепірював пальчиська 78. Ра-
дів панисько 146. Несучи ручиську 146.
Помахував ручиськами 49. Цявиськом
приб'є 37. Стражник копнув чоботиськом
53. Гупонять чоботиськами 38. Гарцював
поганизними чоботиськами 42.

IV.

Я докладно й об'єктивно описав цілу
лайкову мову, як подає її У. Самчук у
своєму романі „Кулак“. Зо всього вид-
но, що Самчук найбільший у нас май-
стер на простацьку та лайкову мову.
Скрізь вона в нього барвиста й щиро-
народня. Це не тільки волинська мова,
— така вона на цілій українській землі.
Але чи всі селяни й інтелігенти вжи-
вають її? Поскільки вона питома на-
шому народові?

Зо свого досвіду знаю, що такою мо-
вою все таки говорить тільки мала ча-
стина нашого народу, звичайно морально
зломлена. Порядні родини не тільки не
вживають цієї лайливої мови, але й бор-
ються з нею, оберігаючи своїх членів
від неї, як від зарази. Цебто, більшість
нашого народу свідомо оминає цю мову,
уважаючи її за соромитьку. Ні одна по-
рядна людина, шануючи себе й оточен-
ня, цієї „розплевательською“ мовою
не говорить. Та й ті, що кохаються в
цій мові, „закривають губу“ при поряд-
них людях, цебто й самі визнають малу
етичність її.

Я тут докладно описав цю „розпле-
вательську“ (бо подібна людина звичай-
но чортикне й плюне через губу) мову,
описав об'єктивно, як мовознавець, скрізь
пильнуючи подати потрібні вияснення,

щоб зрозуміти її повстання. Але мушу
тут додати, що кожна мова в світі має два
словники: писаний і неписаний. Словник
неписаних слів завжди немалий, — на-
віть сама „блатна“ мова не вбога. Але
ніде в світі не прийнято цієї неписаної
мови вводити до літературних творів.
Може ця мова прикрашує літературу
мову, як щиронародня, чому У. Самчук
такими повними пригорщами сипонув її
до свого „Кулака“? О ні, — лайлива
мова ніколи не була в нас окрасою літе-
ратурних творів. В „Кулаці“ вона просто
гнітить читача, як розмова з особою,
що весь час плює вам під ноги. Цієї
лайнї повно на кожній сторінці роману
(а тут їх аж 279!), і читач від такого
стилю морально втомлюється й знеохо-
чується. Взагалі треба сказати, що по
всіх творах Самчука помічається оця за-
надто вільна мовна розперзаність аж
до наприкрення. Це сильно нагадує де
в чому мову Винниченкову.

Звикли ми не писати лайок повно,
скажемо, писано с. с., — і то в випадку
крайньої потреби. А в „Кулаці“ десятки
раз читаємо повно: сукин син! Лаються
тут селяни й інтелігенти, лаються в'язні
і вони ж на волі. Мова самого автора
переповнена вишуканою лайкою...

Думаю, що все те, що не збагачує на-
шої літературної мови правдивим скар-
бом, не потрібне їй. Думаю також, що
коли б У. Самчук написав був свого ро-
мана чистою літературною мовою, до-
давши до неї місцевих перлин, — а їх
він добре знає, — то його роман сильно
виграв би на своїй художній вартості.
Писати народньою мовою — це не зна-
чить писати мовою його гіршої частини.
Автор мусить мати на увазі й молодого
читача, що вчиться й мови й соромиться
голих лайок, а тому, особливо дівчатам,
давати „Кулака“ до рук молоді я не від-
важився б.

17. V. 1937.

Іван Огієнко.

Марко Черемшина.

В десятиліття смерти автора „Карбів“ і „Село вигибає“.

Між письменниками одні зачинають
ледве замітними проблісками, часами
навіть незугарними тінями. Коли не зне-

охотяться в початках, або не зломить
їх сірий будень, то ростуть духово й
згодом доходять до таких чи інших ви-

сот. Друга група, здебільша правдиві генії, сяють яскравим світлом з першого дня. Але між ними чимало таких, що заблистівши на літературному небозводі, притухнуть, чи відлетять у безвісті щоденних турбот, зломлять перо. І тільки якийсь катаклізм виведе інколи декого з них із безконечної темряви й накаже блистити знову їхньому талантові притаманним йому сяйвом.

До категорії цих останніх належить один із Гуцульсько-Покутської Трійці, Марко Черемшина (Іван Сем'янюк). Його „Карби“, що появилися в 1901 році, віщували в ньому великого мистця слова й думки. Опісля затих на ціле двадцятиліття, й аж трагедія української нації, що не минула також Гуцульщини, що його видала, й Покуття, що його пригорнуло, розігнала сірі мряки будня, які заслонили були його талант. Але вже накоротко. Умер 25. квітня 1927 р. в рідних Кобаках у Косівщині, куди вибрався був на Великодні Свята на відвідини до матері.

Характеризуючи образowo свій душевний стан, пише так у своїй автобіографії: „Лице під високим чолом ділиться на дві половини. Одна весела й промінна, а друга сувора, понура й темна, як ніч“. Ця подвійна вдача визирає також із його творів. Прояви життя й смерті, радощів і жаху, весілля й смутку сплітаються в одну гармонійну цілість. Так як у решти українських письменників, навіть тих, що пішли в чужу службу (Гоголь), як у загалу української збірноти з Гуцульщиною й Покуттям включно.

Черемшина належить до Гуцульсько-Покутської Трійці не тільки тому, що родом гуцул, а проживає свій вік на Покутті, і що опрацьовує в своїх творах теми з гуцульського й покутського життя. Так само, як Стефаник і Мартович, він пише гуцульсько-покутською говіркою.

Можна різно задивлятися на того рода практику. Можна навіть відкидати її ради соборности літературної мови, як пробу без будучности. Але на одне згодяться всі: що й ця, нехай тимчасова, проба введення говірки до літератури має не тільки деякий сенс, але інколи може бути навіть психологічною konieczністю. Хто зна, чи Гуцульсько-Покут-

ська Трійця проявила б свої вартості, коли б не говірка. Вистане порівняти її твори Стефаника, де, нестиснений правилами літературної мови, літає вільно орлом на крилах говірки, з тими, де намагається увільнитися з під її впливу.

Говірка, введена до літератури, дає зрештою ще такі користі: а) Запізнає загал з добрими і злими сторонами говірок у приступній формі. б) Збагачує рідномовну скарбницю новими надбаннями, що могли б вийти з уваги філологів, учених і письменників, настроєних скоріш на наслідування чужих взорів при словотворенні, так дуже необхідному в нас, що допіру стали на шлях розвою соборної літературної мови. в) Поетові дає можливість представити тип героя не тільки з його душею, але й з її специфічним виявом, мовою-говіркою.

А Черемшина шукає ще в говірці краси, естетичного виразу й свідомо прагне до того, щоб затерти її острі та шорсткі береги. І тому говіркових слів вживає не тільки там, де говорить чи думає героєм його новель, але інколи ще й там, де говорить від себе. „У пригорщі брав би того зелене село, леліав би, як дрібненьку, запашну отаву, гладив би як паву“. Або: „Деся так через тиждень прийшла неня відізнати, що її дитина робить“. Чи: „Дід заводив такої жалібної, що старіня на долину голови спускала, як птахи, дощем зіпрані“.

Бо Черемшина — це не тільки письменник. Він також „музик“. Тому старається добирати адебільш такі говіркові слова, що не псували б мелодії твору. „Плачі горами стеляться, дугами їх уперізують“. А де воно потрібне, там вигладжує говіркове „вістрілю“ на „вистріляю“. Часто заступає менш милозвучне говіркове слово новотвором: „ожеледію за желедять“.

І тому Черемшина — це не тип отого нинішнього писакки регіоналіста, що в своїй зарозумілості держиться вперто „галіційського жаргону“ і „галіційського правопису“, щоб із-за браку інших позитивних вартощів у своїй духовості замаркувати отак своє існування, підкреслити тим убоге своє „я“. Треба па-

м'ятати, що клич соборної літературної мови й її красу завдячуємо допіру журналові „Рідна Мова“. В часах Гудульсько-Покутської Трійці, а втім ще тому чотири роки, у нас окалічувано навіть мову Шевченка, Марка Вовчка й Лесі Українки. І хто знає, чи саме ота незу-

гарна „галицька“ літературна мова до-вовнишни і 12 літ пововнишни також не була однією з причин, що ціла Трійця, а Черемшина зокрема, стали писати говіркою. Бо говірка була гарніша за ту не тільки в словах, а й у складі.

Kawęczyn. Петро Кривоносюк.

Іменники збірні.

Проміння, каміння, коріння, волóсся, лїстя, сміття, полóзья, багáття, юрбá, весілля, військо, коза́цтво, лїцарство, піхóта, кіннóта, барабóля, картóпля, жїто, пшени́ця й багато інших. Все отсе йменники збірні. В мові українській уживається їх ув однині, що й в гарною прикметою окремішности та самостійности нашої мови серед інших мов. На жаль, по́части в нашій сучасній пресі, а то й у письменстві цього не додержується (ма́буть підо впливом сусідніх — польської та російської — мов), а шкода, бо це груба помилка, що непотрібно калічить нашу рідну мову.

Хотів би я тут коротко показати, як писати й говорити не слід, а як писати й говорити повинно. Збірний іменник — це збірне поняття, що складається з однородних, або й різнородних одиниць або груп. Напр.: проміння складається з окремих про́мінів, коріння — з ко́ренів, каміння — з ка́менів, коза́цтво — з козаків, кіннóта — з кіннóтчиків і т. д., тоді коли військо складається з чет, сотень, полків, дивізій, корпусів, штабів, артилерії, обозів і т. д. і т. д., багáття — з різного роду палива, як: дрова, хмиз, бур'ян тощо, весілля — з молодих, весільних гостей, учти, музик, танців і т. д., по́хорон — з небіжчика, духовенства, жалібних гостей, обрядів і т. д. Коли вживаємо всіх цих слів, як поняття збірних — мусимо вживати їх ув

однині, а саме: проміння сві́тить, коріння ростé, каміння па́дає, коза́цтво воює, кіннóта атакúє, волóсся сивів, багáття горить на вершкy гори, барабóля вродїла, жито квітúє, весілля булó гучне й багате, і так без кінця. Сливе всі ці слова можна вживати й у множині, але тільки при умові, що ми їх розі́вємо на окремі одиниці, з яких складаються збірні йменники, або коли мова про більшу кількість тих збірних понять, що діють зокрема або й разом. Напр.: про́міні (окремі) сві́тять, ко́рені ростуть, ка́мені падають, ко́закі воюють, кіннóтчики пішли в наступ, во́лоси (або волоски) сивіють; і знов: розгорі́лися багаття по верхах гір, бараболі всюду вродили, житá по всій Україні тепер квітують, цієї осени відбувалися в нашім селі гучні весілля і так без кінця. Але так, як неможливо сказати: коза́цтво воюють, кіннота наступають... так само неможливо й неграмотно писати: проміння сві́тять, коріння ростуть, лїстя падають, волóсся сивіють, каміння лежать тощо, а коли одну людину, то ховають один раз, тому неможливо написати: „похорони Стефаника відбулися“, бо це б значило, що Стефаника ховали не одия, а найменше два рази.¹

Радість.

Сава Крилач.

¹ По-українському кажемо тільки „по́хорон“, а по-російському тільки „похорони“; за російським впливом часто й у нас можна вчитати „похорони відбулися“. І. О.

Український інтелігент і рідна мова.

Здавалося б, що зайвий заклик, щоб шанувати свою рідну мову. Та, на жаль, воно нам тільки так здається, бо життя показує, що час до часу не зашкодить

пригадати собі цей національний обов'язок. Життєві факти вчать нас, що провинюються проти цього обов'язку не тільки „менші брати“, але теж інтелігенція, цеб-

то ті, що ніяк не повинні так поступати. А коли сіра людина з маси бачить, що й її провідники недомагають в цьому огляді, — сама тим легше буде грішити проти цього національного обов'язку.

Воно цілком очевидне, що кожний український інтелігент на кожному кроці повинен користуватися тільки чистою українською літературною мовою, — бо тільки тоді покажемо, що ми гідні назватися зрілою нацією.

Історія нашої держави та нашого народу дав нам безліч прикладів на те, як ми тратили нераз усе, крім рідної мови; мова вдержала нас при житті, дала нам змогу пізніше знову двигнутися, розвиватися. Тому на сторожі рідної мови мусить стати вся наша інтелігенція без винятку.

Наша молодь із теперішньої школи виносить дуже мале, або й жодне знання рідної мови. Дома, на селі, теж не має можності вивчитися літературної мови. Цьому лихові ніхто інший не зарадить, як тільки ми самі. Ми самі мусимо подбати про те, щоб наші громадяни виконували свій перший обов'язок супроти нації, щоб знали чисту, літературну українську мову та говорили нею. А хто ж інший, як не священство, має навчити народ любити й шанувати рідну мову? Священник живе в народі, тож мусить дбати про те, щоб народ полюбив рідну мову, щоб не вважав своєї мови ніщою, менше вартісною від сусідської. Треба в цьому огляді усвідомити народ, а тоді він не буде втікати до чужих.

Проф. Кошиць у своїй концертній подорожі на привіти чужинців завсіди відповідав по-українськи, і це дуже додатно підчеркували в пресі. От, послухаймо хоча б цього голосу фламандської газети „Het Laatste Nieuws“: „На привітання брюссельських товариств, які піднесли квіти, п. Кошиць відповів у рідній, гарній, енергійній українській мові; це лекція для фламандців, які гадають, що не тільки за кордоном, але навіть у себе вдома при подібних урочистостях треба свою власну мову закинути в куток забуття“! (Д-р Пеленський: „Українська пісня в світі“).

Не зашкодить така лекція національ-

ної свідомості й нам. Треба шанувати свою гідність, бо неввага одиниці кидає лихе світло на загал інтелігенції. Не можна понижувати своєї чести та провинюватися супроти правил доброго тону. Добрий тон вимагає від кожної людини, щоб мала такт і ним руководилася в житті. Добрий тон вимагає, щоб своє любила. А в нас не дуже рідкі випадки, що як зайде до нашого дому чужинець, зараз розговірна мова стає панствова, хоч товариство майже українське, або й чисто українське.

Добрий тон вимагає, щоб гість, що вмів говорити мовою господарів, користувався їхньою мовою. А наші сусіди ніколи, з засади, „не вміють“ української мови... Але... часом і таке буває: Поляк інтелігент у домі українського інтелігента починає говорити українською мовою, але бачучи, що господар відповідає по-польськи, продовжує розмову на польській мові. А в хаті більше українське товариство...

Виходить, що дехто говорить при „сонсядах“ чи вони в нас, чи ми в них, чи їхня, чи наша більшість — майже завсіди їхньою мовою. А де ж гідність, де такт, де любов до свого рідного? Тому ті одиниці, що забуваються в цьому огляді, повинні пам'ятати, що на нас тяжить велика відповідальність супроти українського народу та супроти історії.

Рідна мова — великий скарб народу. Тому треба плекати та розвивати культуру рідної мови. Перш усього священство повинно б виконати це завдання на 100 відсотків. На проповідниці, в школі, в рефератах повинно послуговуватися чистою, гарною українською літературною мовою, щоб своїм прикладом піднести маловірів, повести тих, що хочуть вивчити рідну мову. Помагаймо своїм знанням і прикладом кружкам вивчення рідної мови при „Самоосвітніх Гуртках“, якщо таких у нас нема, — закладаймо їх. Тоді підемо слідами перших молодих ентузіястів рідного слова з-перед сотні років.¹

Д. Новосад.

¹ Передруковуємо з „Мети“ за 6 червня 1937-го року.

Життя слів.

Пиріг повстало зо старого „пиро“, що визначало й пшеницю („Русск. Филол. Вѣстн. т. 66 ст. 348, А. Соболевський); „пиріг“ — це пшеничний хліб; „пирувати“ — це може їсти пироги, хоч його звичайно виводять від пи- (пор. пити), суфікс -р: пи-р. Східньо-українське „пиріг“ — це хлібець (невеликий, довгастий) із пшеничної муки, пор.: Печемо пироги на Різдво, однести бабі пироги; пиріг може бути й з начинкою, але все печений. В Галичині „пирогамі“ звать вареники (пор. польське pierogi). Пор. колядку: Пане господарю, застеляй столи, клади пироги з ярої пшениці. А. Brückner („Słownik etymologiczny“) 1927 р. ст. 410) виводить „пиріг“ від „пир“.

Пятимий, пйтómий — рідний, свій, той, хто „воспитав“ — вигодував. Марко Вовчок, „Нар. Опов.“ 1861 р. т. I: Де ж таки хто чував, щоб дитина так незвичайно з питимою своєю матінкою поведилась 25. Б. Лепкий, „Мотря“ I: Нівечучи його питьоме, довгими віками улаштоване життя.

Південь, з: пів-день, або полудень паує в придніпрянській літературній мові, давнє „поль дьне“. В західньоукраїнських горах запанувала форма, зложена з двох родових відмінків: полудне (хоч: сьогодні, а не сьогодні чи сьогодні). Так само складені: полумисок, полупанок і т. п.

Півтора повстало з давнього „пів втора“, з опущенням в. На Закарпатті відоме й „півдруга“ в значенні „півтора“ (див. РМ V 234), але це вираз не літературний.

Підлий іще в XVII віці визначало „покірний“. Так, архимандрит Іоанникий Галатовський писав у посвятах на своїх творах: „Я, подлый автор“. Крім цього, „подлий“ визначало людину підлеглу, що під кимсь, а пізніш — простий чоловік, кріпак, зіпсутий, недобрый.

Підмет. Латинський термін subjectum сливе всі слов'яни зрозуміли як subjacio, цебто підкидати, або по-давньому: „підметати“ (метати — це кидати, пор. наше меткий), чому слово subjectum і переклали на слово „підмет“, напр. польське podmiot, чеське podmět, словінське pod-

met, українське так само підмет. Самі тільки болгари зрозуміли subjectum як subjaceo (під-лежати) й переклали „подлежаще“, а від болгар запозичили й російяни — „подлежащее“. У нас уже І. Галатовський у своїм „Месії“ 1669 р. писав: „суб'ектумъ — подмѣтъ або подлога“ л. 99, а це свідчить, що це дуже старий у нас термін.

„Підвогóтна правда“ — вираз, не рідкий у Великій Україні, куди дістався з російської мови. Встаровину однію з болючіших мук московських „питок“ було вбивання цвяхів під нігті. Та правда, що добувалася цими муками, й звалася „підногóтною“.

Підписчик у Великій Україні визначає передплатника на газету чи журнал (з російського „подписчик“). Але початкове значення цього слова було зовсім не те: „підписчиком“ встаровину звався той, хто підробляв чужі підписи. В „Матеріалах“ І. Срезневського т. II ст. 1066 подається такий приклад з 1552 р: „Ябедниковъ и подписчиковъ, и всякихъ лихихъ людей“. З бігом віків значення цього слова зовсім змінилося, але певне й сьогодні наші редакції охоче зарахували б багатьох своїх „підписчиків“ до числа „ябедників і всяких лихих людей“.

Піка з франц. pique, спис. В карточній масті те саме, що в нас кажуть „вино“. Прийшло з німецького від чехів і поляків. Див. вино.

Платити повстало від слова „плат“ — кусок матерії, хустка. Пор. у Думах: З-під пояса шовковий платок висмикав 130. Тонкі льняні „платки“ (хустки) ще в X віці звивалися, як одиниця при міновій торгівлі. Перше значення „платити“ було — видавати ці „плати“ чи яко данину, чи в цілях обміну.

Повільний, від „воля“, перше значення — те, що робиться з своєї волі, вільно, свobodно. Таке значення ще часте в нашій мові, напр. у Метлинського: Ти ж мій повільненський світу! Або: Шапка повільна — широка, простора. Пізніш виробилося нове значення: нескорий, нешвидкий, тихий, загайний, зарбарливий.

Світлій пам'яті Домініки Огієнкової.

На руки проф. Ів. Огієнка та до редакції „Рідної Мови“ й „Нашої Культури“ продовжують надходити найрідніші вирази співчуття й розради в тім глибокій горі, що огорнуло осиротілу родину Огієнків. Перше відомлення про це подали ми в „Рідній Мові“ ч. 7-8 на ст. 293-302, а тут подаємо друге відомлення. Решту подамо в наступних числі.

Вислови співчуття. На руки проф. Ів. Огієнка напливають іще й тепер вирази глибокого співчуття в приводу передчасної смерті бл. п. Домініки Огієнкової. Між іншими писемні кондольєнції прислали: Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в Празі, Українська Громада в Туреччині в Царгороду, Українське Народне Об'єднання в Новому Йорку, б. Прем'єр-Міністер Ісак Мазепа з Праги, Секретар Блаженнішого Патріярха Румунського Велико Дуду з Букарешту, Єпископ Микола Чарвєцький із Ковля, свящ. Вол. Вишнівський в Орлі, свящ. Д. Лещиний із Windsor, Ontario, свящ. В. Бухало з Косиня, о. М. Могиляняк із Москалівки під Косовом, о. Годуцько зо Львова, пастор Гр. Домашовець, проф. Яського університету в Румунії Ілля Барбулеску, проф. Варшавського Університету Stan. Szober, проф. д-р Богдан Барвінський в ріднею зо Львова, д-р Л. Кобилянський із Праги, д-р Лука Мишуга з Нового Йорку („Свобода“), проф. Дм. Грегалинський із Перемишля, д-р Домет Оляничин із Штутгарту, учит. М. Рішко з Дрогово, інж. Є. Пающ із Лудька, Полк. Забілло з Царгороду, П. Коваль-Степовий із Рівного, Г. Штурук із Михале, Ол. Оуфрійчук із Крем'янця, б. директор банку Вяч. Будилевич, д-р Дм. Бандрівський із Самбора, Ст. Олійник із Камінки Струмилової, Вол. Підгорецький із Граєво, Іван Палащук із Рівного й багато інших. Проф. І. Огієнко й його родина всім складають свою щирю подяку!

Голос громадянства про бл. п. Д. Огієнкову. До поданого в попередньому числі „Р. М.“ на ст. 295-298 подаємо ще ці голоси.

Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в Празі. З великим сумом довідалися ми, а до того дуже пізно, про смерть Високостойної Вашої Дружини. Прийміть вислови нашого співчуття й побажання Вам сил перенести цю тяжку втрату й з такою ж невтриманою енергією працювати далі для добра й розвитку нашої культури. За Ректора д-р М. Тимченко.

Українська Громада в Туреччині. Глибоке й щире співчуття від нас усіх тут. Царгород. Голова полковник М. Забілло.

Прохаю Вас прийняти від мене вислови найщиршого співчуття сприводу передчасної смерті Вашої Дружини. Я особисто мав нагоду пізнати Покійну, як українську громадянку, в лютому 1920-го року в Кам'янці-Подільському, коли мені, як Голові Ради Міністрів Української Народньої Республіки, довелося якийсь час мешкати в Вашому домі. Це був один із найтрагічніших моментів нашої національно-визвольної боротьби. Пригадую, як Покійна Домна Данилівна ви-

явила себе тоді зовсім небуденною людиною, — з великою самовідданістю, в аражаючи нас на певну небезпеку для себе й для своєї родини, вона робила все для того, щоб допомогти нашій українській справі. В особі Вашої бл. п. Дружини відійшла від нас не лише зразкова Жінка-Мати, але й глибока українська Патріотка, що за для рідної справи була готова на найбільші жертви. З глибокою пошаною й жалем схилию голову перед Небїжницею. Вам і Вашим дітям від щирого серця бажаю сил для перенесення тяжкої втрати. Б. Голова Ради Міністрів Ісак Мазепа, Прага, 29. VI. 1937.

(В перекладі): Тепер тільки довідалися ми про велику Вашу втрату, — смерть коханої Дружини Вашої Домініки. Співчуваємо Вам, і з цілого серця жалуємо про цю велику втрату для мужа й ученого, але мусимо схилити голову перед волею Божою й молитись за душу Покійної. Повний пошани Velicu Dudu, Секретар Його Св. Патріярха Румунського, București, Palatul Svinței Patriarhii. 12. VII. 1937.

Нехай Дух її вітає і в Вашій сім'ї, і в сім'ях цілого українського народу. Єп. Микола Чарвєцький, Ковель, 12. VII. 1937.

В особі Вашої Дружини Ви втратили найвірнішого Друга-Товариша, що терпеливо, без нарікань, сміливо поділював з Вами тернистий шлях Вашого життя й невтомно підтримував Вашу ідейну цінну працю на користь нашого українського народу. Село Косиня, свящ. В. Бухало.

Iskreno sažaljenje za izgubljenje Vaše vrijedne i mile supruge. Jaši, prof. de slavistica la univērsitate Ilie Barbulescu.

Смерть Домініки Данилівни — це тяжка втрата не для Вас лише, а й для всієї нашої національної справи. Д-р Л. Кобилянський, Прага.

З глибини душі висловляю свої почуття болю й жалю в приводу втрати Найдорожчої Вам Особи, якою була для Вас бл. п. Ваша Дружина. Дай, Боже, діждати нам того часу, коли зможемо перевести зболіле Тіло її на Рідну Землю. Тіло Журавля, що, стерши крильця на чужині, не зміг перелетіти широкого й глибокого моря зла, недоли, терпіння і страждання... Граєво, 10. VI. 1937. Вол. Підгорецький.

Чи було випадком, що Ви, маючи Дружину Вашу на смертному одрі, одержали велику й величну працю, — перекладати Євангелію, найбільшій книгу для пробудження духового життя? Чи ця праця не підготовлювала Вас до трагічно-величної хвилини Вашого життя?... Згадуємо свій останній приїзд до Варшави, але найсильніше, найдорожче й найповніше пережиття — це була поїздка на могилу нашої дорогої Міністрової, що тепер спочиває від тяжкого, але й величного, амістивного життя, життя-досвіду, як невимовно болючо відроджується Нація, наша Батьківщина... Перемишля, 17. VI. 1937. Інж. М. Дерев'яно.

Молять за спокій душі бл. п. Д. Огієнкової. Про покійну буду пам'ятати в моїх мо-

литвах і проситиму Бога, щоб допоміг Вам перенести той тяжкий хрест. З висловами високої пошани Митрополит Андрей, Львів, 21. V. 1937.

Прохаю й від мене прийняти вислови щирого й глибокого співчуття й запевнення молитви за Світлу Покійницю. Єп. Микола Чарнецький. 12. VII. 1937. Ковель.

(Переклад:) Буду молитися Великому й Наймогутнішому Богові, щоб Він післав спокій Душі Покійної, а В. Д. Професорові сили й мужності. Секретар Його Св. Патріарха Румунського маг. теол. Velicu Dudu, București, Palatul Sfintei Patriarhii. 12. VII. 1937.

Нехай Всемогучий Господь дасть можливість хоча б дітям Вашим побачити сповнення ідеалів померлої Великої Патріотки! Молились і молимося за спокій служги Божої Домініки. Орля на Підляссі, 15. VI. 1937, свящ. Володимир Вишнівський.

Своє гаряче співчуття до Вашого горя висловляю у своїй молитві перед Престолом Божим, щоб Всевишній і Милосердний Господь упокоїв Вашу Дружину, бл. п. слугу Богу Домініку в місці квітучім, у місці спокою, де немає ні недуги, ні журби, ні зідхання, а життя безконечне. Косиць, 12. VI. 1937. Свящ. В. Бухало.

Дня 19. VII. ц. р. відправлю Службу Богу за бл. п. Домініку й окремо згадаю й Вас, Достойний Пане Професоре, щоб ласкавий Господь привів за Вас рівновагу духа, внутрішній спокій, кріпость та радість у Св. Дусі. Вам, Пане Професоре, не вільно хвилюватися та піддаватися смуткові, бо здоров'я й життя Ваше потрібне для нас усіх. Слуга в Христі о. Йосафат Крутьєнь [д-р, Редактор „Записок Чину Св. В. В.“]. 14. VII. 1937. Стависьлавів.

„Раз добром налите серце“, — спомин проф. І. Огієнка про свою Дружину-Помічницю, якого Він написав, вернувшись з похорону, знайшов широкий відгомін у краї. Подаємо декілька уривків із листів.

Ваша стаття „Раз добром налите серце“ повинна б... у відповідно переробленій формі — вийти для виховання нашого молодого покоління. Таку книжечку якесь наше товариство повинно б у тисячах примірників розкинути між народ і між нашу молоддь, бо в нас досі в цілій літературі нема ані одного прикладу жінки-матері, помічниці мужа, громадянської діячки для наслідування молоді. Це повинен ковче хтось зробити для виховних цілей наших поколінь. Самбір. Проф. Ів. Филіпчак.

Хоч я особисто з Вами незнайомий, та все ж уважаю за свою повинність потішити Вас в „опустілому домі чорної самотності“ виданими рядками. Іх викликав сплетений Вами намогильний вінок „Раз добром налите серце“. Прочитав його своєї нареченій. Її правдиве співчуття вилилося гарячими сльозами, що з кожним розділом ряснішали. Ці ширі сльози, викликані незнайомою Покійницею, пояснюю собі ще й тим, що ця трагедія спливає ще з великою катастрофою нашої визвольної боротьби-казки. При нагоді перечитаю й іншим дівчатам, щоб життя Вашої милої Дружини показувало їм шлях до ідеальної жінки, палкої патріотки, віданної громадської діячки й

звірдевої матері-українки. Нічим не можу собі вяснити, що над могилою не попрощали Памі Міністрової... Думаю, — страх та богуство в людях. Та ж це була нагода розпалити живі серця та викликати в них спрагу до обнови огненної казки, яка повинна увінчатися довгожданною перемогою, — нашим світлим воскресенням. Дрогово, 18. VI. 1937. Учитель М. Рішко.

Книжка-спомин про Вашу світлої пам'яті Дружину сколихнула мов серце. Не вмире вона вся, прегарна Людина, цією книжкою-елегією, такою своєрідною, що їй нема рівні в нашій мемуаристиці. Ви поставили Покійній непроминаючого нагробника! У час облегченого життя й самолюбства покладено перед усі очі альтруїзм, відданість ідеалові, саможертву в тиші. Болочерадісно було мені дізнатися в недавнього листа, що Памі Дома гворила з Вами про мене вже недалеко до своєї останньої хвилини. Жива пам'ять мого ока зберегла земні обриси невідмороженої одії постаті, перед усім однак її найістотнішу красу: геройське, немов погода, обличчя! Болію з Вами всією душею... Ямна, 8. VII. 1937. Катря Гриневичева.

Вашу славнотужливу сповідь: „Раз добром налите серце“ перечитав я з великим зворушенням... Я пересвідчений, що Ваша світлої пам'яті Дружина стане ідеалом не для однієї вашої української дівчини та жінки! 24. VII. 1937. Штуттгарт, Д-р Домет Олячичин.

Найкращим пам'ятником на її могилі буде Ваш спомин: „Раз добром налите серце“, — про її беззастережне служіння своїй Нації, про помір у тяжкій праці свого друга... Покійна таку визначну відіграла ролю ще як Памі Міністрова, та проте ніхто про це не згадав... Людська вдячність!... Але вірю, що так недовго буде, що ми молоді, краще розумітимемо, що таке вдячність і кому вона належить. Камінка Струмилова, Ст. Олійник.

Ваш спогад про „Раз добром налите серце“ читали ми вдома гуртом і плакали... У Львові від однієї особи чув я, що автор ніби зводило особисті порахунки, а я відповів, що мусило дуже в Вас та Вашої Памі наболіти, коли в культурний спосіб, без подання імен тих, що робили влочинну роботу, ни вказали на гидку роботу інтриганів, 10. VII. 1937. Львів. Проф. д-р К. Студинський.

Дістала відбитку з „Нашої Культури“ — „Раз добром налите серце“. — з життєписом Вашої світлої пам'яті Дружини, Вашої правдивої Приятельки, Дорадиці й Помічниці, подиву гідної матері й громадянки, — звірцем, наслідування гідним, для кожної жінки-українки! Не довго знала я її, але її образ записався в моїй пам'яті на ціле мов життя! Коломия, Наталя Чайковська.

Я не в силі вилити на папір почуття смутку, які огорнули мене, коли я дістав вістку про смерть бл. п. Домініки. Прийміть мої щиросердечні вислови співчуття від мене й цілої нашої рідні з приводу смерті Великої Жінки-Патріотки. Її смерть тим для мене прикріша, що чей же вона була з роду Барвінських та ще на смертній постелі до доповнення нашого родинного лі-

топису своїми споминами про Барвінських у м. Брусиліві. Все те я вишу до нашого Літопису, а „Раз добром налите серце“ ввійде в склад нашого родинного генеалогічного Архіву, як родинний документ. Я свідомий того, яку прірву мусите відчувати в своїм серці після її втрати. Одначе, прочитавши книжечку „Раз добром налите серце“, — над якою моя сестра плакала гіркими сльозами, — я вірю, що все, там описане, стане для Вас тим заспокоюючим бальзамом, що дасть змогу перенести таке болюче горе. Вона ж „не боялася смерти“ й спокійно відійшла туди, де немає ні недуги, ні журби, а життя безкочечне. Львів, 17. VI. 1937. Проф. д-р Богдан Барвінський з ріднею.

Ваша книжечка: „Раз добром налите серце“ робить велике враження й люди багато про неї говорять. 21. VII. 1937. Черче, Проф. д-р Бягун Грицак.

Моя дружина наплакалася, читаючи „Раз добром налите серце“... Готую довшу статтю про Небіжчицю: „Слова крилаті Міністрової“. Оті дев'ять висловів її полонили мене цілком... І оте її чітке та пекуче: „Українці чести не знають“ подам у канадійській пресі. 29. VI. 1937. Саскатун, Канада. Пастор Ів. Кметт.

Чи думаєте видати окремою книжечкою Ваше „Раз добром налите серце“ в пам'яті Дорогої Покійниці? Це конче! О. Дучинська.

Замість вінка на могилу бл. п. Міністрової. Прошу прийняти вислови мого глибокого й сердечного співчуття з приводу тяжкої втрати Дружини, великої громадянки й патріотки України, що була Вам незаступною Приятелькою й Помічницею в Вашій науковій і видавничій праці на користь і славу рідної культури. Замість китиці квітів на її могилу складаю скромну лепту (5 зл.) на видавничий „Фонд Рідної Мови“. 18. VII. 1937. Луцьке, Івж. Б. Плющ.

Висилаю 10 зл. на „Фонд Рідної Мови“ замість вінка на могилу правдиної української громадянки Домініки Давилівної Огієнкової. 30. VI. 1937. Кельці, проф. Х. М. Лебідь-Юрчик.

Нехай буде легка свята земля на чужині бл. Дружині Вашій, — великій Матері й відданій Помічниці мужові своєму в тяжкій поневірі за відродження Духа й Культури Української Нації. Схилию чоло над свіжою могилою й замість квітів складаю на „Фонд Нашої Культури“ 5 зл. Крем'янець, 9. VI. 1937. Ол. Овурфійчук.

Прийміть від дітей моїх на Ваші видавництва один долар, — замість вінка на могилу Міністрової. 29. VI. 1937. Саскатун, Канада, Пастор Ів. Кметт.

Від Редакції. Усім жертводавцям висловлюємо свою щирю подяку. Редакція.

Княжий дар. В першу чергу прохаю прийняти вираз глибокого співчуття від нас усіх з причини смерті Покійної Дружини й української патріотки. На конвенції Українського Народного Союзу вдалося добути на піддержку Вашої праці на полі рідної мови 150 доларів. І хай ця послілка буде висловом розуміння великої ваги Вашої праці. Бажаючи Вам, В. П. Пане Професоре, дальших успіхів у Вашій праці, пересилаю щирий привіт та остаюсь із глибокою до Вас

пошаною д-р Лука Мишуга. 13 липня 1937 р. Jersey City, N. J.

Об'єднання українських організацій в Америці. New York, N. J. 13 липня 1937. До Високоповажаного Пана Д-ра Івана Огієнка в Варшаві. Повідомляємо, що ми вислали 150 доларів на потреби видавництва „Рідна Мова“. Б це жертва Українського Народного Союзу. Пересилаючи щирий привіт, остаємося з глибоким поважанням за „Об'єднання“ О. Ревелюк, предсідник, Л. Мишуга, секретар.

Від Редакції. „Українському Народному Союзові“ публично висловлюємо щирю подяку за такий значний дар. Цілу суму переказуємо на покриття боргів „Рідної Мови“. Редакція.

Грудочка землі на могилу бл. п. Д. Огієнкової. Сердечно прошу додати під заголовком моєї статті про Гетьмана Івана Мазепу таку присвяту: „Замість грудочки землі й рожевої квітки на могилу бл. п. Домни Огієнкової, — української жінки-патріотки“. 24. VII. 1937. Штуттгарт, Д-р Домет Оляничин.

Світлій пам'яті Д. Огієнкової. Поміж десятками листів дружньої розради в ці безмірно тяжкі дні для Вас та родини Ви знайдете ще цей один, із-за океану, вид Вашого щирого приятеля, що „з чаші скорби пив“. Прийміть ці слова братнього підбадьорення: „Надія та віра не зраджують“ не як формальні, але сердечні слова... Оце заховався від суєти суєт... І слова просяться на волю, топляться „з серця дверей“ на світ Божий. Отак і народилася „Мати українська“, яку щиро присвячую достойній пам'яті Небіжчиці:

Мати українська.

*Присвячую Світлій Пам'яті Міністрової
Домініки Д. Огієнкової.*

Як тополя у срібнім намисті —
Сонцезвучна Мати й струвка.
Вона йде, мов князівна яка,

Ії серце — то поклад любови,
Що як злото сміється в огні.
І не зрадить Вона нас, ой, ні!
Міст будує, мов раб той, дубовий...

Уа очак Ії зорі гуляють,
Зорі, зорі, — дівчатка малі...
Мамо, Синову чашу наллїть, —
Зросте в лицаря хай Ваша ляля!...

Херувимька Мати Вкраїни
Сонцем рушила серце мов...
Нї, не мертва... Мов щастя — Тя е!
А з Тобою і ми не загинем!.

Але, Мамо моя, пісне віжна,
Нащо ж Смерть дика носить ще віж той?!

29. 6. 1937. Канада. Мирослав Ічнянський.

Читаючи вступну статтю в „Нашій Культурі“ за травень ц. р.: „Раз добром налите серце“ про Вашу дорогу Дружину, я був порушений до глибини серця, цінуючи так щиро віддану душу

в співпраці разом із Вами для добра рідного народу. Тому не хочу лишитися, щоб не зложити слова щирої потіхи й заохоти до дальшої витривалої праці. Хай Господь допоможе Вам і дасть сили в розпочатому великому ділі, — перекладі св. Біблії! *Гр. Домашовець*.

Преса про бл. п. Домініку Огієнкову. В пресі появилася кілька статей, присвячених пам'яті Покійної Д. Огієнкової, а саме: 1) Львівський двошкеник „Жінка“ в ч. 11-12 за червень ц. р. умістив фотографію Покійної й надвичайно тепло написану статтю (пера п. Милени Рудницької). Авторка добре стааить важливе питання про допомогу жінки в праці свого чоловіка. 2) В ч. 12 львівського двошкеника „Нова Хата“ вміщено сильну й теплу статтю про Д. Огієнкову пера мгр. Івана Короницького, що барвно підкреслює працю й чинність Покійної. 3) Той же автор умістив у ч. 14 за 15 липня ц. р. в коломийськiм журналі „Жіноча Доля“ надвичайно тепло написану статтю: „Згадаймо добрим словом!“, в якій підкреслює великий патріотизм та постійну роботацність Покійної. 4) Черновецький денник „Час“ у своїх числах за липень ц. р. пе-

редрукував із „Нашої Культури“ цілу статтю проф. І. Огієнка: „Раз добром налите серце“.

Бібліотека Українознавства. Друкується т. I-II „Бібліотеки Українознавства“. Це буде праця проф. Ів. Огієнка: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“, на 15 друк. аркушів. Праця появиться в світ десь цієї осені й буде розвіслана всім передплатникам „Рідної Мови“. Згідно з волею видавця (див. РМ V. 300), праця має присяту: „Моїй Найдорожчій Дружині-Помічниці Домініці Данилівній Огієнковій на світу й вічну пам'ять Автор-муж“. Ця книжка — плід десятилітньої наукової праці проф. Ів. Огієнка.

Заповіт Д. Огієнкової. Редакція „Рідної Мови“ випустила в світ поштову листівку з фотографією бл. п. Домініки Огієнкової та з уривками в її національного Заповіту.

Від родини Огієнків. Тяжко засмучена родина Огієнків іще раз найсерdecнiш дякує всім тим, що поспішили прийти їм зо щирою розрадою в дні великого їхнього смутку або чимбудь вшанувати світу пам'ять дорогої Небiжчиді. Іван, Аватоль, Юрій і Леся Огієнки.

Рідномовні обов'язки.

Проф. д-р Іван Огієнко: Наука про рідномовні обов'язки. Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства: „Бібліотека Рідної Мови“, ч. 7. 1936.¹

Невтомний каменяр рідної мови, проф. І. Огієнко вже п'ятий рік видає щомісячника, присвяченого справам вивчення української літературної мови. Його гасло: для одного народу одна мова — велить йому працювати над популяризацією цього угального каменя будівлі державної нації. З популярних книжечок „Бібліотеки Рідної Мови“ заслуге на увагу книжечка з довезним наголовком, що опреділяє її ціль і завдання: вдещити в нашу інтелігенцію любов до рідної мови, збудити заітересування нею та витворити мовну культуру, бо до неї в нашій інтелігенції ще не багато охоти й арозуміння. Автор книжечки дав немов катехизис для всіх професій і

¹ Цю рецензію передруковуємо з 4-ої кн. львівського місячника „Дзвони“ за 1937 р.

верств культурної нації. В тридцяти семи розділах з'ясував усі ідеї любови рідної мови в формі заповідій-тез. Це цінні думки про вагу рідної мови. Подаю одну з найголовніших: „Нація, духово об'єднава соборною глибоко розвиненою літературною мовою, конче стане державою“ (ст. 14, г.).

Та замало дати тільки тези. З них ще не навчиться пересічний громадянин любити рідну мову, якщо не пізнає її. Проф. Огієнко саме й дає популярні книжечки до вивчення рідної мови. Вони не обіймають іще всіх діянок цієї дисципліни. Одначе й це цінний і великий вклад у нашу культуру. Здається тільки, що не можна занадто обмежити свободи розвитку літературної мови в одній тільки формі, бо ж мова жива, як і живий народ, змінна, як і змінється культура народу. Одне тільки для нас переконливе: Соборність мови, якщо немає соборности народу. А в утворенні соборности мови повинна мати голос кожна мовна територія.

В. М. Л.

Чому?

Заклик до Українських Товариств у справі розвитку „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“.

Оте болоче „чому“ так часто раниць серце наше, коли прикри, сумні обставини йдуть проти нас, не сприяють нам, коли приятель платить злом за добро, коли невдача попереджує ще одну невдачу, коли довж життя соняшник так захмарується несподівано. Ми пускаємо тоді а уст, пускаємо часто до неба оці болючі „чому“? Отака справа й у громадсько-культурному житті. Чому найсвітліші бажання наших культурних діячів, правдивих снів великого народу, чому, кажу, їхня праця має сушити їхній мозок і тіло через нашу байдужність, скупість, односторонність і т. п.? Чому у?

Коли я думаю про світлі культурні змагання д-ра І. Огієнка, про його кличі соборности одвієї мови, чистоти її, коли думаю про його журнали „Рідну Мову“ та „Нашу Культуру“, про їхне безперечне велике значення для життя „серця народу“, — мови його, та особисто думаю про редактора, як людину високої духової культури, правдивого „доктора ведутів многих“ мови вашої прекрасної, яка ковваліями пахне, сощем сяє, — навіть болоче якось.

Чому ті видання мають бути голодні отії „мамони“ смертної, яка обдурко нас, самолюбцями робить?! Невже бодай амеркванська інте-

ліценція не могла б подати світлої руки помочі культурному, позапартійному соборницькому видавництву часописів, які мають таку високу вартість? Достойний редактор має й інші тяжкі життєві проблеми, — неже ми, свідомі справи тут, махнемо рукою та й скажемо: моя хата скраю?

В імені своєму та товаришів, яким ця справа близька до серця, просимо українські Товариства всіх напрямків улаштувати спеціальні вечірки на фонд „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“. Просимо всіх професіоналістів та священиків на

американських землях допомогти передплатою та жертвами на фонд „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“. Буде сором і то сором великий, коли б ці два журнали довелось з боєм великим видавцеві закрити. А ми ж українці, ми ж не любимо бути посоромлені! Та й не будемо, ніколи й ні в чому, коли дамо реальну відповідь на це болюче, таке актуальне — Чом у?

Мирослав Ічнянський (Саскатун, Канада).¹

¹ Передруковуємо з американської газети.

Дописи Прихильників рідної мови.

Праця для рідної мови. Високоповажаний Пале Професоре! При цьому додаю листа одного з моїх парафіян і цим хочу показати Вам, що багато українських сердець віддають Вам належну пошану за Вашу велику працю на користь нашого многострадального народу. Володимир-Волинський. 2. V. 1937. Свящ. М. Щирецький.

22. III. 1937. Високодостойний Панотче Микола! Звертаю Вам випочивені 42 числі журналу „Рідна Мова“ й щиро дякую за позичку. За те, що Ви пильнуєте знайти парафіян за всім там, що людині найпотрібніше, нехай Господь винагородить Вас: бо тільки завдяки Вам я познайомився з цим цінним видавництвом і став його передплатником. Шкода тільки, що так мало між нами людей, які зміють цінити тяжку працю Професора І. Огієнка, а так багато вікчемників, що підставляють ніжку. Не диво... Це доля всіх великих робітників щирих. Вдячний Вам Ваш парафіянин Григорі Москалюк.

Щиро дякую за „Рідну Мову“. Уважаю Вашу працю за працю великої ваги в відродженні нашого народу, і так оцінюю її, бажаючи бачити „Рідну Мову“ в руках усіх провідників українського народу на полі релігійному, також чути дійсну українську мову з проповідниць, бо тут вона сіється, вомов добре насіння, в душах народу. Бажаю якнайбільших успіхів. Здоровляю сердечво п. Редактору й усіх співпрацівників такої важливої справи. Прищ. Алберт, Саск. 31. V. 1937. о. П. Кіндрат.

Працівникам на рідномовній ниві.

Благословенний будь, що звявся в час важкий
За плуга, щоб орати облогову ниву
І сіяв чисте зерно... Надійне жнивю!
Засяє сонце, плід зійде у день новий...

Хоч праця ще тяжка, — невпинна, не кінець,
Бо мовні бур'яни покрили край ваш рідний,
І ворог засіва кукіль... Нещасний, бідний...
О, Мово! — Непобідна ти! — Плати вінець!...

Благословенний будь! Ори, бо нива ця широка
І сил багато треба в облоговій ниві!..
Ратаю, — вір у перемогу, не забудь!

Народ вспіме, прославить честю, як Пророка,
Веміхнеться Ненька... Люди житимуть щасливо...
І скаже Бог: „Стократ благословенний будь!“

8. VI. 1937.

Гр. Домашовець.

»Рідне Слово«.

Уважаємо, що Граматика проф. І. Огієнка повинна знайти в хаті кожного українця, бо свою мову треба знати й до того ж дуже добре знати. „Волинське Слово“, Луцьке, ч. 20 за 6. VI. 1937.

„Рідне Слово“, ч. II. Щоденник „Новий Час“ з 14. V. 1937 р. пише про цю книжку: „В цій книжці, що призначена — як пише автор у передмові — більше до читання та на практичні вправи для вивчення рідної мови, — говориться

зовсім приступно, а рівночасно справді науково про... (подається повний зміст Граматики). Цю книжку повинен прочитати кожний українець, який має до діла з мовою. Тут навчиться він не одного й не на одню зверне увагу*.

„Рідне Слово“ ч. I я вже перестудіював, а до II ч. широ забрався. Я маю майже всі українські граматики, але тільки тепер я зрозумів, що я знаю дуже мало про рідну мову. З того, що я досі вичитав з „Рідного Слова“, я скористав дуже багато. Тепер, маючи „Рідне Слово“, маю речову підставу для вивчення рідної мови. Прийміть ширш подяк за Вашу працю. Чикаго, 26. V. 1937. В. М. Шутяк.

З останнім числом „Рідної Мови“ одержав

Від Адміністрації.

До Прихильників рідної мови. Сердечно просимо всіх наших Прихильників конче подбати про приєднання нам нових передплатників! Боржників наших видань просимо негайно полатити Видавництву свої залежності!

Переклад св. Письма проф. І. Огієнка продається тільки в Біблійнім Товаристві: Warszawa, Aleje Jeruzalimskie 15, Biblijne Towarzystwo. За окремого Євангеліста 15 гр., всі 4 разом — 60 гр. без пересилки.

„Бібліотека Рідної Мови“. Видає проф. д-р Іван Огієнко. Містить більші праці, головню підручники й словники для вивчення української літературної мови й для масового поширення серед українського громадянства та шкільної молоді. Уже вийшли такі книжки: Ч. 1: Вчімося рідної мови, 24 ст. Ціна 20 гр., 4 центи. Ч. 2: „Рідне писання“ ч. I: Український правопис і основи літературної мови. 146 ст. Ціна 1 зал. (5 корон чеських, 30 леїв рум., 5 фр. франц., 1 марка німецька; поза Європою — 25 центів) а пересилкою. В оправі на 50 гр. дорожче. Ч. 3: „Рідне писання“, ч. II. Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних, 156 ст. Ціна 1:50 зал. (8 кор. чеських, 40 леїв рум., 7 фр. франц.; поза Європою 35 центів) а пересилкою. В оправі на 50 гр. дорожче. Як писати для широких мас. 24 ст. Ціна 30 гр. 6 центів. Ч. 4 і 8: „Рідне Слово“, Початкова Граматика української лі-

тературної мови, ч. II. Підручник дуже пожаданий для кожного, кому українська будучність не байдужа. У нас, не як у всіх інших народів, літературна мова творилась без контролю, немов та лісова дичка без догляду практичного городника, а з цього не можна сподіватись великої користі. Невідповідно зложене речення робить малий вплив на слухача, а як він ще й не розуміє слова, то воно чіпляється його, як горох стіни. Дякую за книжку! Wroctou, Sask. 31. V. 1937. Іван А. Павчук.

Я одержав „Рідне Слово“, Дуже цінна книжка. Посилаю за книжку 1 дол. 17. V. 1937. Плетві Саск. Д. Іванків.

тературної мови, ч. I: Фонетика й правопис, 154 ст. Ціна 1 зал. (5 корон чеських, для Америки — 25 центів) а пересилкою. Ч. II: Морфологія й складня, 288 ст., ціна 2 зал., або 10 к. ч. чи 50 центів. Ч. 5: Складня української мови, ч. I: Вступ до вивчення складні, 196 ст. Ціна 1:50 зал. або 30 центів. Ч. 6: Сучасна українська літературна мова. 68 ст. Ціна 50 гр. або 10 центів. Розпродана. Ч. 7: Наука про рідномовні обов'язки. 72 ст. Ціна 50 гр. чи 10 цнт. Гроші можна пересилати чеками П. К. О. ч. 27110. Редакція: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10.

Бібліотека „Нашої Культури“. Видає проф. д-р Іван Огієнко. Від Адміністрації „Рідної Мови“ можна виписати такі видання: 1) Парастас або Велика Панахда, 1 зал. 2) Проф. К. Студинський: П. Й. Шафарик у Україні, 30 гр. 3) М-р В. Барагура: Суть і завдання літературної критики, 50 гр. 4) Похорон світських юдей, 1 зал. 5) В. Приходько: Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі, 1 зал. 6) А. Животко: Українське питання в поглядах представників російської суспільної думки XIX ст., 50 гр. 7) Митр. Діонісій: Євхаристичний Культ в Україні, 25 знімків, 1 зал. 8) Сп. Черкасеяко: Вельможна паві Кочубейка, Історична родинна драма на 4 дії, 1:50 зал.

ЗМІСТ 9-10-го (57-58) ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: 1. Огієнко: Українська церковна термінологія в мові польській. А. Пукіш: Рідна мова. І. Огієнко: Складня української мови, II. Частина речення пояснювальні, 3. Прикладка (апозиція). Мгр. Ів. Ковалик: Характеристика стилю В. Стефаніка. Ів. Огієнко: Лайка українського народу, роман Уласа Самчука „Кулак“. Проф. П. Кривонюк: Марко Черемшина, в десятиліття смерті автора „Карбів“ і „Село вигибає“. Сава Крилич: Імешники збірні. Д. Новосад: Український інтелігент і рідна мова. Життя слів. Світлій пам'яті Домініки Огієнкової. В. М. Л.: Рідномовні обов'язки. М. Ічлянський: Чому? Дописи Прихильників рідної мови. „Рідне Слово“. Від Адміністрації. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зал., піврічна 3 зал., чвертьрічна 1:60 зал.; за границею в Європі 8 зал., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5:00 зал.; річник II, III і IV по 6:00 зал., оправлений по 7:50 зал.; в Європі по 10 зал., поза Європою по 2:35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.